

Pomospost

A close-up photograph of a plum branch with several ripe, dark purple plums and green leaves. The background is a soft, out-of-focus sky.

Een zaailing van de Bittenfelder Sämling

Frambozenkevertje

Frambozen en bijzondere eigenschappen

Inhoud

Van het bestuur	2
De pruim Anna Späth	3
Rode zomerframbozen	5
De Framboos, gezondheid bevorderend	9
Recepten met frambozen	11
Zelf wijn maken	12
Mysterie opgelost?	17
Een Bittenfelder Sämling	17
Het frambozenkevertje	19
IVN	21
Vruchten van de buren	22
Verslag van workshop	24
Kijk op de boom. Naschrift	25
Verslag regiogroepen	26
Wie kent nog de Schager Rood	27
Verslag algemene ledenvergadering	28
Determinatieleerdagen	31
Agenda	32

Pomospost is een uitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging. De NPV stelt zich het opsporen en in stand houden van oude fruitrassen ten doel. Adviseren over aanplant en onderhoud is daarbij een belangrijke taak. U kunt als lezer vragen stellen aan de in dit colofon genoemde adressen.

Van het bestuur

Tentoonstelling Souvenirs van Eeuwen 2008

De voorbereidingen van deze grote nationale fruittentoonstelling zijn in volle gang. Vrijwilligers van de NPV en de Fruithof spannen zich in om van deze gebeurtenis groot succes te maken. Om te benadrukken dat de tentoonstelling ook vooral een NPV-gebeurtenis is zullen NPV-leden samen met een partner/introducé gratis toegang hebben op een tentoonstellingsdag naar keuze. Op vertoon van de adresdrager van het herfstnummer van de Pomospost zullen twee toegangskarten worden verstrekt. Bewaart u deze adresdrager dus zorgvuldig! Omdat het regelen van het parkeren voor het tentoonstellingsterrein in handen is van meerdere organisaties zal hiervoor ook voor NPV-leden een vergoeding van  1,50 per auto worden gevraagd.

Determinatieleergang.

In deze Pomospost vindt u op blz. 31 informatie over en een uitnodiging om als u daarvoor voelt deel te nemen aan de determinatieleerdagen. Al gedurende een aantal jaren vindt er in september een basis determinatiecursus van een dag plaats in de Fruithof. Deze zal ook dit jaar weer worden gehouden. Om het determineren echter goed onder de knie te krijgen is intensivering van het leerproces nodig. Daarvoor zal veel meer onder begeleiding geoefend moeten worden en zal met de ervaren determineerders "in het veld" meegelopen moeten worden. Iedereen die door het volgen van de basiscursus of door andere contacten enthousiast is geworden en gemotiveerd is om zelf tijd en moeite te investeren om op een redelijk niveau fruit te kunnen determineren is van harte welkom op de determinatieleerdagen.

Dick Smith, voorzitter

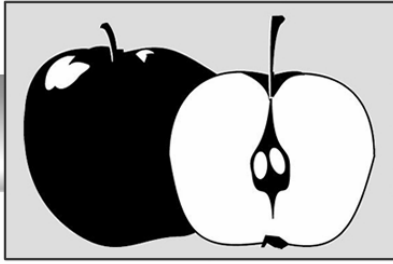
Voor aankondiging Excursie

Op 20 september organiseert de NPV een **excursie** naar onze zustervereniging, de Pomologische vereniging Noord Holland. Eerst wordt een bezoek gebracht aan de collectieboomgaard in de Beemster met 300 bomen van bijzondere fruitrassen. Ook wordt een bezoek gebracht aan de boomgaard in abdijtuin te Egmond, het agrarisch museum in Midden Beemster en/of het Fort bij Spijkerboor. In verband met vervoer per bus worden belangstellenden gevraagd zich op te geven bij de NPV secretaris: j-wittenberg@hetnet.nl of 050 3183360.

In de volgende Pomospost vindt u nadere informatie,

Welkom Nieuwe leden

H.W. Broodkoorn	Zelhem	Houwen Groenvoorziening	Wedde
F.G. de Bruin	Wenum Wiesel	C. Mars	Purmerend
Deeken	Münster	V.B. Mulder	Baak
J.H. Gunning	Den Bosch	M. Pelleboer	Lelystad
T. Gruintjes	Metslawier	G.B. Slaghuis	Wijhe
H. Hans	Lutten	A. Smedinga	Veenwouden
Hist.Druivenkwekerij Sonnehoeck	Kwintsheul	L.J. Strewe	t Haantje
M.Hoogenberg	Wijnjewoude	D. van Tongeren	Scheemda
P. de Hoop	Schouwerzijl	A.W. de Wit - Riem	Wildervank

POMOLOGIA

Anna Späth. De pruim op de voorzijde van het zomernummer.

Anna Späth behoort tot de beste late pruimen. Een nadeel is echter dat in ons klimaat een warme nazomer nodig is om de heerlijke pruimen goed rijp te laten worden, niettemin voor de amateur-teler een zeer aan te bevelen dessert- en keukenpruim.

Herkomst

Door Franz Späth in 1870 als zaailing te Kadoszberg in Hongarije gevonden en door het kwekershuis Späth te Rixdorf bij Berlijn in 1874 in de handel gebracht. De ouders onbekend. Door de goede kwaliteit werd ze al snel populair en ze is vooral in Midden-Europa breed aangeplant. Ook bij ons kwam ze voor.

Vrucht

Stevige tamelijk grote tot zeer grote vruchten met een saai uiterlijk. Rondovaal tot vrijwel rond met een korte dunne steel. Donkerviolet kleurig tot bruinrood met blauwige vlekken, fijne grijze stippels en een ondiepe naad. Licht blauw berijpt. Nogal taaie dikke schil, die bij volledige rijpheid gemakkelijk van het vruchtvlees los laat. Groengeel tot goudgeel, vast vruchtvlees met een gele doorschijn, fijn, middelmatig sappig, wat korrelig. De middelgrote steen laat goed los.

Boom

Zeer karakteristieke vorm (zie foto hiernaast van een bloeiende Anna Späth): Aanvankelijk sterke groei met steile gesteltakken, later matige groei met hangende zijtakken. Neigt tot ontwikkelen van steile en sterke waterscheuten op de rugzijde van de gesteltakken. Deze moeten regelmatig worden weg gesnoeid. Een geschikte onderstam is St. Julien.

Standplaats

Vraagt een goede bodem, niet geschikt voor droge zandgronden. Verdraagt een winderige standplaats. Heeft een warme zomer nodig om de vruchten goed te laten rijpen, anders smaken ze flauw en kleuren onvoldoende. Bloeit tamelijk vroeg. Zelfbestuivend.

Ziektegevoeligheid.

Gezond, wel gevoelig voor de pruimenmot (geeft kleine lichtgekleurde wormpjes in de vrucht).

Rijptijd

De boom draagt vroeg en goed, maar wat onregelmatig. Afhankelijk van de warmte van de zomer rijp rond half september tot aan begin oktober. Tussenplukken is wenselijk omdat de vruchten volrijp geplukt moeten worden. Ongeveer een week houdbaar. De vruchten barsten bij langdurige regenval.

Kwaliteit

Ziet er niet zo mooi uit, maar geeft in een zonnige zomer een kwaliteitspruim met een uitstekende smaak, zoet en fijn rins met een goed aroma. De stevige vruchten zijn goed te vervoeren. Prima dessertvrucht en ook goed geschikt voor elk keukengebruik.

Advertentiepagina

Rode zomerframbozen voor teelt in de volle grond

Wie frambozenstruiken wil aanschaffen, is vaak afhankelijk van wat kwekers aanbieden. Maar nog meer dan bij grootfruit, vernieuwt het assortiment zich voortdurend. Nieuwe rassen volgen elkaar op en oude rassen verdwijnen. Minder bekend is dat er ook nieuwe rassen worden aangeboden, die minder geschikt zijn voor de volle grondsteelt in ons koele klimaat, omdat ze onder folie of in tunnels aangeplant moeten worden. Geschikte frambozenrassen zal de amateur-teler bij gespecialiseerde kwekers moeten zoeken. In dit artikel vindt u informatie over geschikte rassen voor vollegrondsteelt.

Regelmatig komen er nieuwe frambozenrassen op de markt. Ze smaken niet altijd beter dan de oude, maar ze hebben als voordeel dat het plukseizoen verlengd kon worden. Nieuwe frambozenrassen vervangen zo snel de oudere dat er geen compleet en up to date overzicht te maken is van geschikte rassen die verkrijgbaar zijn.

Veel oudere frambozenrassen lijken geheel verdwenen. Wel zijn in oude moestuinen en volkstuinen oude frambozenstruiken van mogelijk historische rassen te vinden, maar de naam daarvan is bij de eigenaren meestal onbekend. Gekozen is daarom in dit artikel voor de in oudere fruitliteratuur en catalogi vaker genoemde en beschreven oude en modernere rassen die geschikt zijn voor de vollegrondsteelt. Frambozen kunnen onderverdeeld worden in frambozen die 's zomers dragen en die dat in de herfst doen. Helemaal duidelijk is dit onderscheid overigens niet omdat sommige zomerframbozen in de herfst door dragen en sommige herfstframbozen een extra zomer oogst hebben (vaak van inferieure kwaliteit). Ook zijn rode en gele variëteiten te onderscheiden. Gezien de omvang van de inventarisatie van rassen die in Nederland voorkwamen en voor komen, beperk ik me in dit artikel tot de rode zomerframbozen. Een volgende keer ga ik in op herfstframbozen en gele frambozen.

Historische Zomerframbozen rassen die in Nederland geteeld zijn

Knoop noemt in zijn Fructologia van 1763 nog geen frambozen rassen bij naam. Hij onderscheidt slechts de Gemeene Roode, de Witte (= gele), de Amerikaanse en de Framboos zonder doorns. Bij de Gemeene Roode Framboos vermeldt hij dat er vruchten voor komen die verschillen in rijptijd. Blijkbaar waren er toch al rassen die nog geen naam gekregen hadden. Pas in de 19^e eeuw komen in de Nederlandstalige fruitliteratuur rasnamen voor. In Flora en Pomona van 1875 worden enkele genoemd. Een kort overzicht. Van deze historische rassen is waarschijnlijk alleen Hornet verkrijgbaar. Deze heb ik in nog een enkele catalogus aangeboden gezien.

Antwerpsche roode, syn. Alphensche roode. (*A Gros Fruits Rouges, Red Antwerp*), Grote, vlezige ronde tot licht kegelvormige vrucht, diep rood, stevig, fris zoet en aromatisch. Matige groeier met dofgraauwe soepele stengels, dicht bij de wortel dicht bezet met bruine, harige stekels. Bij sterke en langdurige vorst barsten de stengels soms open. Ze draagt lang en overvloedig. Er zijn enkele variëteiten die iets verschillen in vrucht en groeiwijze.

Falstoff (*Fastolf*) Grote, ronde, rode vrucht, tamelijk vast, sappig, zoet en zeer geurig. De struik groeit sterk, heeft de stengels bruin, aan de toppen soms violetkleurig en met vele bruine stekels bezet. Zij draagt veel.

Hornet. Was het klassieke frambozenras dat tot ver in de twintigste eeuw nog commercieel geteeld werd. Volgens Flora en Pomona een nieuwe variëteit, van Franse oorsprong (de naam doet m.i. eerder een Engelse oorsprong vermoeden). Voor een korte beschrijving van Hornet zie hierna de alinea over de belangrijkste oudere rassen voor de vollegrondsteelt.

Paragon. Grote, ronde, donkerrode, nog al zachte, sappige, zoete vrucht weinig aromatisch. De struik groeit sterk en maakt lange, groenbruine, later bruinrode stengels, met vele stekels bezet. Zij draagt rijk en langdurig.

Zomerframbozen voor de teelt in de volle grond.

In veel moestuinen in heel Nederland stonden en staan frambozen. Commercieel werden ze vroeger vooral geteeld in West Brabant (omgeving van Breda) en Zuid-Beveland met als centrum Kapelle-Biezellinge. Verder kwam er frambozenteelt voor in Limburg, de Betuwe en de Bommelerwaard. Een aantal van de hieronder beschreven oudere rassen zijn toen veel aangeplant. In catalogi zie ik vaak Malling Promise aangeboden, hoewel er betere rassen zijn.

Deutschland. Oud ras dat vrijwel identiek is aan de Preussen, en ten onrechte onder die naam is verspreid (zie beschrijving Preussen verder op). De groeikracht is iets minder. Te herkennen aan de paarse stekels staan in plaats van groene bij de Preussen.

Glen rassen. Het Scottish Crop Research Institute te Dundee - het belangrijkste centrum voor bestudering van frambozen – heeft voor het koele Schotland rassen ontwikkeld, die zeer geschikt zijn voor ons klimaat.

- Glen Ample: Geregistreerd nieuw ras dat ook commercieel sterk in opkomst is. Grote, rond kegelvormige, lichtrode stevige vruchten met goede smaak. Sterke, steile, stekelloze stengels. Zeer productief en gemakkelijk te plukken. Goed gezond. Rijpt middentijds (juli). Weinig gevoelig voor virusziektes. Minder geschikt om in te vriezen. Zeer aan te bevelen voor de hobbykweker. Pluktijd juli.
- Glen Coe. Kruising van *Rubus idaeus* met *R. occidentalis*. Purperrode, vrij kleine, zachte ronde vruchten, zoet met veel aroma. Sterke groeier maar vormt geen opslag. Stekelloze struik met decoratieve scheuten. Zeer grote opbrengst. Juli.
- Glen Clova. (*Glen Cova*) 1964. Middelgrote, iets lichtrode tot helderrode stevige vruchten met een aangename, fris-zoete smaak. Soms lang kegelvormig, soms rond. De vruchten komen goed los en vallen niet gauw uit elkaar. Wel zitten ze onder de bladeren verstopt. Zeer sterke groeier met lange stengels (tot 3 m lang), veel zijtakken en veel jonge scheuten. Daardoor gemakkelijk te vermeerderen. Voldoet het beste op zanderige, goed doorlatende gronden. Nogal ziektegevoelig m.n. voor de frambozenkever. Geeft soms in de herfst een kleine tweede oogst en draagt door totdat het vriest. Vers en geschikt voor verwerking. Voor de amateur beter dan Malling Promise, maar Glen Ample schijnt nog beter te zijn. Pluktijd eind juni - begin juli.
- Glen Magna. Recente introductie die in de commerciële teelt tegenwoordig opgang doet. Zeer grote kegelvormige donkerrode vrucht met uitstekende smaak. Door de grootte wat zachte vruchten. Sterke groeier met steile stengels tot 150 cm hoog. Onderaan veel, boven weinig stekels. Zeer hoge opbrengst. Goed gezond. Vers gebruik en diepvries. Geschikt voor de amateur teler. Juli augustus.
- Glen Moy Sinds 1983 onder licentie in de handel. Goede kwaliteit. Grote, kegelvormige, sappige en zachte vruchten met een goede smaak, bleekrood. Sterke groeier met gestekelde scheuten en korte vruchtstengels. Compacte groeiwijze. Geeft een kleine herfstoogst op scheuten die in de volgende zomer volop dragen. De vruchten zitten soms onder bladeren. Weinig ziektegevoelig. Goed bestand tegen regen, maar de vruchten worden erg zacht bij een natte oogstperiode. Grote opbrengst. Tweemaal dragend ras: geeft begin tot eind juli al een eerste oogst en in de herfst nog een kleine oogst. Vers gebruik, jams en diepvries.
- Glen Prosen. Middelgrote, stevige, kegelvormige, dofrode en donzige vrucht met prima smaak. Stekelloze middelsterke groeiende variëteit met een hoge tot middelhoge opbrengst. Gemakkelijk te plukken. Ook in hitteperiodes blijven de vruchten stevig. Vanaf half juli.
- Glen Rosa. Kleine tamelijk ronde bessen. Goed smakend. Doornloos. Productief, Tamelijk vroeg. roden

Gertrudis. Nederland. Lang kegelvormig, tussen lichtrood en donkerrood, matige smaak. Redelijke opbrengst. De vrucht laat goed los. Zeer sterke groeikracht met stengels van 2 m, donkerpaarse stekels en met zeer veel grondscheuten. Opvallend is het zeer grote licht gekleurde blad. Eind juni – eind juli.

Hornet. Was het klassieke frambozenras en werd tot ver in de twintigste eeuw nog commercieel geteeld. Volgens Flora en Pomona van 1875 een variëteit, van Franse oorsprong (de naam doet m.i. eerder een Engelse oorsprong vermoeden). De vrucht is matig groot, langwerpige, dof - lichtrood gekleurd, vast, saprijk, zoet, geurig. De struik heeft groenbruine stengels met veel stekels, grote bladeren en draagt lang. De vruchten rijpen iets later dan de meeste andere zomervariëteiten. De groei is sterk maar niet al te wild en de planten dragen veel. Zeer gezond mits goed verzorgd. Lange pluktijd: van half juni tot in augustus. De vruchten kunnen slecht tegen nat weer tijdens de oogst. Er zijn een tweetal variëteiten in omloop geweest.

- Boskoopse Hornet. Matig groot, donkerrood met een goede smaak. Matige tot zwakke groeier met veel grondscheuten. Korte vruchttakken. De toppen van de stengels zijn dicht behaard. Eind juni tot eind juli.
- Verbeterde Hornet. Helderrode vrucht, die na het plukken een dag goed blijft. De vruchten laten goed los en zijn dus gemakkelijk te plukken. Buitengewoon goede aromatische smaak. Zeer sterke groeier: stengels kunnen bijna 2 m hoog worden. Grondscheuten worden overvloedig gevormd. Ze hebben een kenmerkende waslaag. Zeer scherpe stengels, maar de topscheut is glad. De top-takjes met vruchten zijn zeer kort, men ziet bovendien meer vruchten dan bladeren. Zeer productief. Eind juni – begin juli.

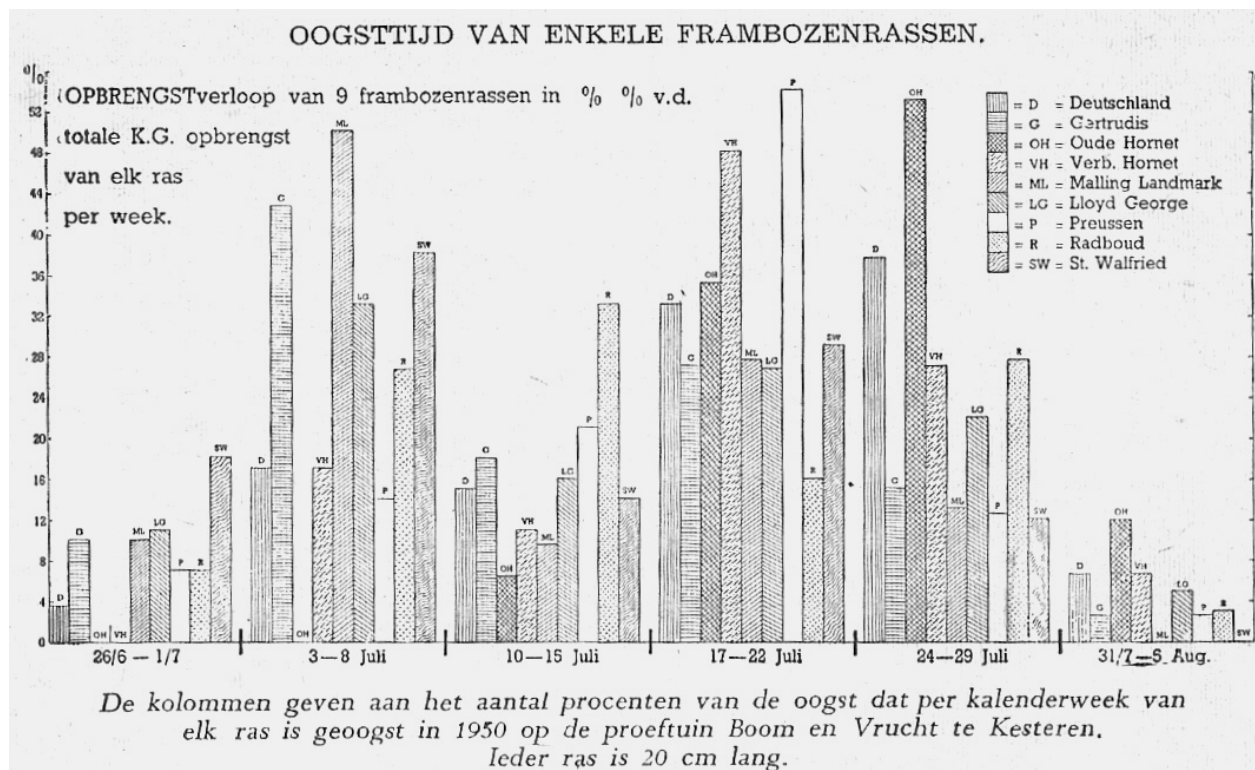
Jochems Roem. Nederland rond 1950. Grote helderrode vruchten, enigszins grofkorrelig, matige smaak. De vrucht rijpt niet volledig uit, de punten blijven licht gekleurd, terwijl geheel gekleurde vruchten gedeeltelijk overrijp zijn. Goede groeikracht met voldoende taken en zijtakken. Vatbaar voor vruchttrot. In 1992 afgevoerd van de rassenlijst vanwege de grote vatbaarheid voor vruchttrot. Rijpt middentijds. Minder geschikt voor verwerking.

Lloyd George. Oud Engels ras. 1916. Vrij grote, kegelvormige vrucht, donkerrood tot bijna paars. Tamelijk zacht. Goede smaak. Kenmerkend zijn de (overigens weinige) donkere stekels, de dicht behaarde korte vruchttakjes en de bochtige en zwakke groei van de jonge scheuten. De vrucht "dopt" makkelijk. Goede opbrengst. Draagt twee maal, op de stengels in de herfst en nog eens in het volgende jaar. Op zandgrond wat flauw van smaak. 2e helft juni – begin juli. Door sterke mozaïekvirus aantasting in onbruik geraakt.

Malling rassen

Een groot aantal rassen is ontwikkeld door het Engelse proefstation East Malling Research Institute. De meest aangeboden daarvan, hoewel niet de beste is Malling Promise. De andere komen incidenteel in catalogi voor.

- Malling Admiral. 1960, geïntroduceerd in 1971. Grote, kegelvormig rode vrucht. Steile rechte stengels. Ziekteresistent. Late zomer.
- Malling Delight. 1963, geïntroduceerd in 1971. Geeft zeer grote oranje-rode vruchten met een zeer goede smaak. De vruchten zijn - mede door hun grootte - echter erg kwetsbaar. Zeer productief. Van de rassenlijsten afgevoerd omdat de vruchten te teer zijn. Rijpt vroeg: juli.
- Malling Enterprise. 1939. Goede grootte en smaak. Vormt weinig opslag waardoor de opbrengst tegen valt. Zeer geschikt voor zware, natte gronden.
- Malling Exploit. 1936, geïntroduceerd in 1949. Lijkt veel op de Malling Promise maar is wat groter en aromatischer. Grote, rode, stevige vruchten. Flauwe zoete smaak. Compacte groeier met weinig opslag. Grote opbrengst. Makkelijk te plukken. Gezond. Doet het goed op slecht gedraineerde zware gronden.
- Malling Jewel. 1931, geïntroduceerd in 1949. Zeer grote vruchten die goed te plukken zijn met een prima smaak, fraai rood. Matige groeier met weinig wortelopslag. Lage opbrengst maar zeer robuuste soort, gezond en verdraagt slechtere gronden en moeilijke omstandigheden goed. Schijnt van de z.g. East Malling frambozen de beste smaak te hebben. Virusresistent. Vanaf half juli. Zeer aan te bevelen voor de hobbykweker.
- Malling Landmark 1932, geïntroduceerd 1943. Ronde rode vrucht. Bruinpaarse stengels. Zeer gezond. Augustus.
- Malling Leo. 1975 Middelgrote, stomp kegelvormige helderrode aromatische rode vrucht met een uitstekende smaak. Lange stengels. Matige opbrengst, Ziekteresistent. Goed in te vriezen maar heeft veel pitjes. Augustus. Vers gebruik en verwerking. Eind juli – augustus.
- Malling Promise. 1936, geïntroduceerd in 1945. Was vroeger commercieel de meest geteelde framboos. Middelgrote, matig stevige, kegelvormige, middelrode tot donkerrode rode vruchten met goede, zoete, milde smaak en wat flauw aroma. Sterke en wilde groeier, mits de standplaats niet te nat is, met uitstaande dunne lange doornloze stengels en veel jonge scheuten. Moet aangeboden worden vanwege de uithangende scheuten. Minder geschikt op zandgrond. Voldoet op klei beter. Stelt hoge eisen aan de ontwatering van de grond (kan niet tegen natte voeten) en vraagt beschutting tegen wind. Bij nat weer zijn de vruchten zacht en snel aan vruchtrot onderhevig. Draagt rijk. De vruchten worden snel zacht na het plukken. Geschikt voor jam, minder voor diepvries en ijs. Pluktijd eind juni - begin juli.
- Incidenteel worden verder nog genoemd: Malling Joy, Malling Orion,

---

Marwé. Nederland, K. J. Westveer te Kapelle 1973. Mooie, grote helderrode en stevige vruchten met matig aroma. Stompe kegelvorm. Goede smaak. Krachtige groeier met lichtgroene bladeren en dicht gestekelde stengels. Geeft weinig grondscheuten. Goed groeiend en goed productief. Weinig ziektegevoelig. Pluktijd begin juli tot begin augustus. Meer geschikt voor verwerking en invriezen.

Meeker. Modern ras USA. Rond 1970 Stevige, middelgrote en donkerrode vruchten met een goede, zoetzure smaak. Zeer productief. Gezonde sterke groeier met lange doornige stengels. Pluktijd: begin juli-eind juli. Meer geschikt voor verwerking. De meest aangeplante framboos in Noord-Amerika.

Norfolk Giant. Geïntroduceerd in 1926, maar veel ouder. Middelgrote, lang kegelvormige, stevige, sappige, dofrode vruchten met zurige smaak. Zeer sterke groeier die overvloedig draagt. Meer geschikt voor verwerking. Augustus.

Preussen. Oud Duits ras. 1915. Zeer grote, ronde, stevige, licht rode vruchten. Goede maar wat flauwe smaak. Bloeit laat. Sterke groeier met hoog opgaande stengels: tot 2 meter. Kenmerkend is dat de kleine slappe groene stekels dezelfde kleur hebben als de stengels. Geeft weinig wortelopslag zodat vernieuwing moeilijk is. Gemakkelijk te plukken. Matige productiviteit en nogal ziektegevoelig en daarom vrijwel verdwenen. Eind juni – half juli.

Rode Radboud. (syn. *Radboud C*). Nederland. K.I. Rietsema Te Breda 1939. Er zijn indertijd meerdere zaailingen onder deze naam door Rietsema verspreid, die alle bestemd waren voor de sapfabricage. Tamelijk grote, vrij donkere, stevige vruchten met een matige, mild zure smaak en weinig aroma. Gemakkelijk te plukken. Redelijke sterke groeier met uithangende scheuten. Maakt veel jonge scheuten. De opbrengst is goed. Dit ras werd vooral rondom Breda geteeld voor de fabrieksmatige verwerking tot sap. Ook geschikt voor vers gebruik. Juli

Schönemann. Duitsland 1950. Lange kegelvormige vruchten. De stevige dof donkerrode, middelgrote aromatische vruchten zijn soms wat aan de kleine kant. Matig goede frisse smaak met een sterk aroma. Sterke rechtopgaande stengels met een goede vruchtbezetting. Matige wortelopschot. Zeer hoge productie. Zij houdt van een zonnige standplaats maar stelt weinig eisen aan de bodem. Bij voldoende rijpheid goed te plukken Hoe meer zon de plant krijgt, hoe meer vruchten. De stengels moeten gesteund worden. Minder geschikt op zandgrond. Vraagt een goede vochtvoorziening omdat de vruchten anders te klein blijven. Weinig ziektegevoelig. De vruchten zijn vanaf half juli tot aan de vorst rijp om te plukken. Vers gebruik en zeer geschikt voor verwerking. Vanwege de goede kwaliteit en geringe wortelopslag zeer geschikt voor amateur-telers.

Superlatief. (Superlative). Oud Engels ras dat veel in moestuinen voorkwam en dat door ziektegevoeligheid in onbruik is geraakt. Zeer grote, stevige, kegelvormige donkerrode vruchten, fris zoet en zeer sappig. Sterke, breed gespreide groeier. Wat gekruld blad. Zeer vruchtbaar. Draagt lang: van eind juli tot in september.

St. Walfried. Nederland 1926. Zeer grote, lang kegelvormige, donkerrode vruchten met een redelijke smaak. Vrij zacht. Stengels worden 1.50 m. hoog. Bloeit vroeg. Ze hebben vrij lange vruchttakken en weinig, erg korte donkere stekels. Zeer hoge opbrengst. 's Avonds beter te plukken dan overdag. Tamelijk sterke groeier, die vele opslag geeft. De scheuten moeten daarom in de zomer gedund worden. Gevoelig voor virusziekten. Op zandgronden wordt de vrucht te zacht. Half juni tot half juli.

Tulameen. Canada 1993. Wordt commercieel veel geteeld. Grote tot zeer grote, stevige, kegelvormige helderrode, kegelvormige vruchten met een goede smaak. Sterke groeier met weinig doornen. Productief. Eén van de beste moderne rassen maar vraagt een rijke goed gedraineerde grond. Rijpt middentijds. Zeer lange plukperiode, bijna twee maanden. Juli – augustus.

Zefa 2. (Zefa) Modern Zwitsers ras. Middelgrote, rode stevige vruchten met een goede zoete smaak, Aromatisch en sappig. Sterke, recht opgaande groeier. Tot 1.7. m lange stengels. Productief. Zeer gezond. Vroeg.

Overige zomerframbozen

Behalve de nieuwe rassen van het Scottish Crop Research Institute en van East Malling komen in de Nederlandstalige fruitliteratuur en catalogi nog andere, vaak, moderne rassen voor. Voor de amateur-teler zijn ze, hoewel van prima vruchtkwaliteit, gewoonlijk minder geschikt, omdat ze in ons klimaat om een regenkap of om kasteelt vragen om een regelmatige oogst te kerjigen. De volgende rassen zijn te noemen: *Augusta*, *Comox*, *Dinkum*, *Galante*, *Glen Lyon* (in zuid Europa veel geteeld), *M. Delbard*, *Octavia*, *Marcella*, *Rolan*, *Rubin*, *Rutrago*, *Spica* (een ouder Nederlands ras, niet geschikt voor de vollegrondsteelt), *Sirius*, *Skeena*, *Willamette*.

Jan Veel

Literatuur.

De teelt van kleinfruit. Samengesteld door het Rijkstuinbouwconsulentschap Kesteren. Brochure NFO. Wassenaar 1951.

Ecologische teelt van kleinfruit. Velt. Berchem (Be) 2000.

Johann Hermann Knoop. *Fructologia*, Leeuwarden. 1763

Flora en Pomona. Pomologische Vereniging. Boskoop 1875.

Robert Hogg. *The Fruit Manual*. 5e druk 1884.

Diverse catalogi.

Creatief Culinair

De framboos, een vrucht met gezondheidsbevorderende eigenschappen!

Wanneer je zomers langs bosranden loopt zie je ze vaak in volle glorie, bramen en frambozen. De bramen vallen het meest op, groot en zwart. Maar ze zijn door de doornen moeilijk te plukken. Gemakkelijker zijn wat dat betreft frambozen, maar die hebben weer het nadeel dat je ze stuk voor stuk grondig moet nakijken op de aanwezigheid van de witte larve van de frambozenkever. Daarom kun je de braam en de framboos beter in eigen tuin hebben. Je kiest dan voor een bramenras zonder doornen en zorgt ervoor dat je de framboos op de juiste manier beschermt tegen ziekten en plagen. In het navolgende artikel behandelen we de framboos en de bijzondere eigenschappen van die vrucht.

Gerrit J. Pollard.

De framboos behoort, evenals de braam en de roos tot het geslacht *Rubus*. De wetenschappelijke naam is *Rubus idaeus*. Waarbij *Rubus* is afgeleid van een verwijzing naar de rode kleur. De soortaanduiding, *idaeus*, is afgeleid van de berg Ida op Kreta.

De framboos is in heel Europa een inheemse plant, die op open plekken in bossen en langs bosranden voorkomt en als voedsel al zeer lang bekend is. Volksnamen zijn bijvoorbeeld Heiningbes, *Kinnebes* en *Mummelke*.

De teelt van frambozen gaat terug tot de vroege middeleeuwen.

De framboos groeit het beste op bosachtige grond. Belangrijk is, dat de plant geen natte voeten mag krijgen omdat de framboos daar niet tegen kan.

De meeste rassen dragen rode vruchten, maar er zijn ook enkele rassen met gele vruchten.

Een framboos bestaat uit vele kleine vruchtjes en wordt daarom een verzamelvrucht genoemd. Frambozen zijn heesters waarvan de stengels wel twee meter lang

kunnen worden. Elk jaar worden nieuwe stengels uit de wortelopslag gevormd.

Frambozenrassen kunnen ingedeeld worden in twee groepen, zomer- en herfstframbozen.

De zomerframboos.

Bij de zomerframboos dragen de stengels in het tweede jaar. Na de dracht, vanaf juli tot half augustus afhankelijk van het ras, sterven de stengels af en dienen dan direct te worden afgeknipt. Als het onderscheid tussen de oude afgedragen en de nieuwe stengels nog wat onduidelijk is, wacht dan even tot de oude stengels bruin worden.

In het voorjaar worden de nieuwe en sterke stengels (8-10 per strekkende meter) aangebonden aan horizontale draden. De overige jonge scheuten worden weggenomen even- als de oude scheuten die nog waren blijven staan.

De herfstframboos.

De herfstframbozen dragen in het najaar rond september/oktober aan de toppen van de éénjarige scheuten, het z.g. ditjarige hout. Dus direct in het eerste jaar.

Herfstframbozen worden in het najaar direct na de oogst en bladval gesnoeid, waarbij de scheuten tot aan de grond worden afgeknipt. In het voorjaar moeten de vele grondscheuten wat uitgedund worden zodat niet meer dan 15 sterke scheuten per strekkende meter overblijven, die dan vervolgens, evenals bij de zomerframbozen, aangebonden worden. Snoeit men de scheuten niet af dan dragen die scheuten in de volgende zomer voor de tweede maal vruchten, maar dan is de opbrengst aanzienlijk lager.

Een rijtje frambozen hoeft weinig plaats in te nemen

Het snoeien van frambozen is relatief eenvoudig. Dat geldt ook voor het vermeerderen, daartoe steekt men de jonge opslag in het voorjaar met wortel en al uit de grond en poot ze op de aangewezen plek.

Naast de hoofdindeling in zomer- en herfstrassen zijn er nog kruisingen de z.g. hybriden zoals de kruising tussen een braam en een framboos.

Een paar jaren geleden kwam de framboos positief in het nieuws door een publicatie van de universiteit van Wageningen. Onderzoekers van Plant International, die alle gezondheidsbevorderende eigenschappen van de framboos hebben samengebracht, vermoeden dat frambozen ongekend gezond zijn. In frambozen zit namelijk een verbinding die eigenlijk alleen in geneeskrachtige kruiden voorkomt. Per gram bevatten frambozen vele malen meer beschermende anti-oxidanten dan tomaten, broccoli en appels. In frambozen zitten vitamine C en anthocyanines (natuurlijke kleurstoffen) maar die vind je ook in andere producten, aldus dr. Jules Beekwilder en zijn collega's in het tijdschrift BioFactors. Ongeveer de helft van de anti-oxidantenwerking in frambozen wordt veroorzaakt door ellagitannines, looizuurachtige verbindingen, die in kleine hoeveelheden ook voorkomen in aardbeien. De onderzoekers denken, dat deze ellagitannines ook de werkzame bestanddelen zijn in sommige Chinese geneeskrachtige kruiden.

Anti-oxidanten zijn verbindingen die agressieve moleculen, de z.g. vrije radicalen, in het lichaam kunnen neutraliseren en daardoor voorkomen dat lichaamscel-

len worden beschadigd. Deze vrije radicalen worden gevormd tijdens het oxidatieproces. Dit is een natuurlijk proces dat nu eenmaal in onze stofwisseling voorkomt. (bijvoorbeeld door adem te halen, energie te produceren e.d.). Bij voldoende aanwezigheid van anti-oxidanten is ons lichaam in staat, met deze vrije radicalen om te gaan. Het kan echter gebeuren, dat er in het lichaam te weinig anti-oxidanten voor handen zijn of, dat er een toename is van de productie van vrije radicalen met als gevolg, dat cellen worden beschadigd en we ziek kunnen worden.

Naast de vruchten, de frambozen, waren het eeuwenlang vooral de gedroogde bladeren waarin de kruidkundigen waren geïnteresseerd. Een thee van die frambozenbladeren zou, wanneer ze gedronken werd door zwangere vrouwen, helpen de baarmoederspieren te versterken waardoor de weeën beter verliepen en de zwangerschapsmisselijkheid onderdrukt zou worden. Verder zou het een goed middel zijn bij diarree, bloedend tandvles en een middel om een zere keel mee te gorgelen.

Frambozen worden zowel vers gegeten als verwerkt in bijvoorbeeld frambozenjam, siroop, likeur, ijs en wijn.

Omdat de oogst zich over enige tijd uitstrekt is het handig geplukte frambozen telkens in de diepvriezer te bewaren tot er voldoende zijn om ze te verwerken.

Voordat ze in de vriezer gaan is het raadzaam om de vruchten even te controleren op de aanwezigheid van de frambozenkeverlarve.

Gerrit Pollard

Enkele recepten met frambozen

Lekker, vuurrood, gezond en kwetsbaar.

Frambozen eten is de laatste jaren erg in trek gekomen omdat ze gezond zijn.

Ik zou u willen aanraden de frambozen alleen te eten uit eigen tuin of ze te kopen bij een goede groenteboer. Ze moeten er mooi rood, onbeschadigd en stevig uitzien. Beschadigde frambozen schimmelen erg snel.

Na de pluk, nadat ze na gekeken en grondig gewassen zijn, kunnen ze direct verwerkt worden, of we kunnen ze in de diepvries bewaren totdat de portie groot genoeg is om er iets van te maken.

Ik wil u graag een recept geven van:

frambozensaus met chocolade ijs.

Ingrediënten: 400 gr frambozen, 0.5 dl port, 3 el suiker, 2 zakjes vanille suiker, 1 bak chocolade ijs

Bereiding: Was de frambozen. Verwarm 200 gram frambozen zachtjes met de port, suiker en vanillesuiker tot ze zacht zijn. Wrijf de frambozen met vocht boven een kom door een fijne zeef zodat de pitten in de zeef achterblijven. Laat de frambozensaus afkoelen in een kom met koud water.

Schep de frambozensaus op 4 borden. Schep in het midden van elk bord 3 kleine bolletjes chocolade-ijs.

Leg de rest van de frambozen rond de saus. Bestuif de randen van de borden met poedersuiker. Garneer met toefjes munt of citroenmelisse.

Frambozen zijn ook heel goed te verwerken tot een mooie jam. U kunt ze ook met andere rode vruchten mengen en een samengestelde jam maken. Zie recepten vorige Pomosposten.

Voor de lekkerbekken onder ons nog een recept.

Pannenkoeken met frambozen/kwark vulling

Aantal: 6 à 8 stuks

Ingrediënten: 1 pak pannenkoekmeel, 300 gr frambozen, 300 gr volle kwark, 30 gr kristalsuiker, 1 theelepel citroensap, 2 eetlepels poedersuiker

Bereiding:

Bak de pannenkoeken volgens het basisrecept en houd ze warm in de oven of leg ze op een bord dat op een pan met kokend water is gezet. Plet de helft van de frambozen en meng ze met de kwark.

Meng er vervolgens de suiker en het citroensap door. Bestrooi de borden met wat poedersuiker. Bestrijk de pannenkoeken met het kaas/frambozenmengsel. Vouw de pannenkoeken in vieren en versier met de overige frambozen.

Dien ze onmiddellijk op.

Hubertine Wibier. grunningerheerlyckheid@hetnet.nl

De framboos als een sprookjesgeschenk. Illustratie uit een boekje van Flipje van Tiel

---

Sap, gelei en siroop van frambozen

Frambozensap

Bij een overvloed aan frambozen is het erg handig de vruchten eerst in te vriezen. Later zijn er meerdere mogelijkheden om ze te verwerken, ook in combinatie met bijvoorbeeld aardbeien en bessen. Als we de vruchten bij het ontdoeien niet uitpersen maar uit laten lekken komt er prachtig helder sap vrij. Van dit heldere sap kunnen we een chique gelei maken. Als we de vruchtepulp uitpersen is er vanzelfsprekend meer rendement; het sap is dan troebel maar het is niet minder smakelijk.

Gelei

Ingrediënten: 7,5 dl sap, 250 gram suiker, 1 zakje geleipoeder.

Geleipoeder vermengen met de suiker en het sap. Dit aan de kook brengen en enkele minuten door laten koken. Heet afvullen in jampotjes.

Vruchtensaus ('Tova')

Door meer sap te gebuiken tot 9 à 9,5 dl wordt de gelei dunner en is het vruchtensaus.

Frambozensiroop 1,5 liter

Ingrediënten: 1,5 kg frambozen (geeft 1 liter sap), 3 theelepels citroenzuur, 1 kg suiker.

Kneus de frambozen en breng ze zachtjes tegen de kook aan. Wat af laten koelen en zeven. Licht uitpersen. Het sap met de suiker weer aan de kook brengen. Een minuut zachtjes laten koken, citroenzuur er doorroeren en heet in afvullen. Het is handig om de siroop af te vullen in flessen van een halve liter. (koffiemelkflesjes met twistdop)

Zelf wijn maken

In juni vindt de zomersnoei plaats van de druiven. De jonge ranken worden teruggesnoeid op enkele bladeren boven de druiventros. De stengels en bladeren bevatten sappen die later in de druiven komen. Als we deze sappen eruit halen, hebben we een goede basis voor een wijn met een wijnachtig karakter.

Wijnrankenwijn (10 liter droog, 11% alc)

Ingrediënten: 6 liter wijnrankensap (van ± 10 l snoeisel aangedrukt in een emmer), 2 liter druivensap (mag uit pakken), 2 liter appelsap (mag uit pakken), 1 liter appelsap (eventueel; voor het volmaken van de fles), 4 citroenen, 2 kg suiker, 2 th l pectoenzym, 2 th l gistvoeding, 1 th l wijngist

Snijd het snoeisel fijn en kook het in 6 liter water in een grote pan. Na afkoelen zeven en licht uitpersen. Los de suiker op in het vocht. Doe het wijnrankensap, sap van de citroenen en 1 liter druivensap met de pecto-enzymen en de gistvoeding in een 10 literse gistingfles. Zorg dat alles goed gemengd is. Strooi nu de gist in de fles. Doe een luchtige prop keukenpapier in de hals van de fles. De gisting kan beginnen.

Als na twee dagen de gisting in gang is (schuimvorming) dan het waterslot plaatsen. Na ongeveer een week vanaf het begin van de gisting, het appelsap en restant druivensap toevoegen. Weer enkele dagen later kan de fles aangevuld worden met appelsap tot hij vol is.

Het in etappes toevoegen van de sappen is om te voorkomen dat de inhoud uit de fles bruist bij hevige gisting. Na 3 à 4 weken (vanaf het opstarten van de wijn) is de gisting voorbij. De wijn hevelen, aanvullen met eenvoudige witte wijn. Na 6 weken nog eens hevelen en na 8 weken hevelen voor de laatste keer.

Bottelen na driekwart tot een jaar. Heel veel succes met deze wijn.

Alie Mulder www.wijngildebraamstruik.nl

De framboos

Klassieke frambozen rassen:

Superlativ, Hornet (midden rechts), Deutschland, Fastolf, Schönemann

De framboos zoals afgebeeld door Johann Hermann Knoop in zijn Fructologia van 1763

Schönemann

Enkele meer bekende frambozenrassen

Marwe

Malling Jewel

Malling Promise

Aan te bevelen moderne Schotse frambozenrassen

Glen Ample

Glen Coe

Glen Cova

De Danziger Kantappel, is een zeer oude Europese herfstappel die van oudsher ook in Nederland voorkwam. Een regionaal synoniem is waarschijnlijk Kleviender, zie het artikel op de pagina hiernaast.

De zaailing van de Bittenfelder Sämling, die tot in het voorjaar vrucht draagt, zie volgende pagina.

Schager Rood, zoals afgebeeld in het inventarisatieproject van POM Noord-Holland, zie ook blz 27 en blz 30.

Mysterie opgelost?

Eind februari werd ik door een bejaarde heer Lukas van der Laan (80+) gebeld. Hij had gehoord dat ik verstand had van fruitbomen en vroeg mij of ik wist wat “*klevienders*” zijn. Hij had veel mensen er naar gevraagd, maar kreeg steeds verschillende antwoorden en hij wilde nu wel eens weten wat voor vrucht het was.

Als determineerders is de naam “kleviender” bij ons bekend en weten we zeker dat het een appel is, maar welke? Ik heb in een later telefoongesprek gevraagd hoe hij aan de naam “kleviender” is gekomen. Hij was de naam tegen gekomen in het boek van K. ter Laan “Humor in Grunnigerlaand” blz. 71 waar in het Gronings het volgende verhaaltje van de heer G. R. Jager staat vermeld.

Ook 'n loze

Van der Loan woonde 'n hail ind boeten 't loug op 'n kaptoale boerenploats. Hai haar 'n stok of vaier knechten en 'n poar maaiden. Op 'n dag wazzen aacht mooie klevienders van 'n jonk appelboomke verdwenen. Der zat gainain meer an. Wat was dat ja begroedelk! Ain van 't volk mos appels stolen hebben. Moar wel? Van der Loan luit knechten en maiden in keuken komen.

“Wel van joe het mien klevienders van boom ofhoald?” Vruig hai. Gain antwoord. “'k Wil 't waiten,” zee boer. “Steekt allemoal kop ais onder toavel.” Dat deden ze. Boer vruig: “Hè-je alemoal kop ter onder?” “Joa!” Ruipen ze.

“Doe ook appeldaif? “Joa, heur!” Zee Sievert.

In het Groninger Woordenboek van K. ter Laan vond ik voor het woord “Kleviender” o.a. een kantige, gladde appel met aardbeiachtige smaak: Frans: *Calville*; Duits: *Kalville*. Verder wordt de naam kalvijn genoemd wat een afleiding zou zijn van de plaatsnaam Calleville in Normandië. Verder is er een verwijzing naar Kalvienn = klevienders = een appelsoort = rode kevieln. Bij het woord kevieln wordt ook weer gesproken van rode kevieln.

Uit de omschrijvingen zou het een appel moeten zijn die glad, kantig, calvilleachtig, rood van kleur is en een aardbeiachtige smaak

heeft. Bij deze omschrijving moest ik denken aan de *Danziger Kantappel*. Je pakt dan een boek waar deze appel in beschreven staat om na te gaan of mijn gedachte enigszins in de buurt komt van de Kleviender. In het boek “Neue Alte Obstsorten” van Bernkopf e.a. uitgegeven door de Club Niederösterreich staat bij de Danziger Kantappel als eerste synoniem vermeld (Erdbeerapfel) verder is deze appel glad, kantig, calvilleachtig en donkerrood van kleur. Het lijkt er dus op dat de Kleviender de Danziger Kantappel is.

Er duikt echter weer een andere vraag op. Is de Danziger Kantappel dan ook de Kalvijn appel een naam die we ook regelmatig horen, maar niet weten om welke appel het gaat. We speuren verder en als we de oplossing weten dan zullen we dit ongetwijfeld in de Pomospost vermelden.

Lukas Duijts

Een zaailing van de Bittenfelder Sämling

“Beste kijkers, u kunt het geloven of niet maar ik sta hier bij een appelboom die nog vol met appels hangt”. Op deze wijze kondigde de weerman, Jaap Nienhuis van de provinciale omroep Groningen TV-Noord op 15 april 2007 zijn weerpraatje aan. De boom kwam in beeld en bleek nog in volle vruchtdracht te zijn (zie foto hiernaast van de boom te Usquert). Dat is een

interessante vondst, zo dachten Jan Woltema, Jan Veel en Lucas Duijts ook. Maar determineren vanaf een televisiescherm is lastig. Met Jan Woltema samen, gingen we naar het erf van boer Schulte-Ostermann in Usquert. De eigenaar vertelde dat appelboom samen met nog 9 andere fruitbomen 10 jaar geleden was aangeplant.

Toen is ook de eerste vorm van snoei toegepast, na dien niet meer. De eerste redelijke vruchtdracht was na 6 jaar, echter de appels werden niet lekker bevonden. Ze waren alleen met grof geweld te plukken en de schapen wilden ze ook niet eten. Het appels waren hard en zuur en ze blijven gemiddeld tot half april vast aan de boom hangen totdat de eerste bloesem verschijnt.

Bij inspectie van de boom was er geen duidelijke entplek zichtbaar, de boom zelf was vitaal uitgegroeid en goed voorzien van nieuwe bloemknoppen. We hebben een emmer vol geplukt ter determinatie,) dat ging met moeite, de meeste steeltjes braken af. De smaak van de appel, na 5 wintermaanden aan de boom, viel niet tegen; hard, sappig en flauw zuur zonder duidelijk aroma.

Hierna volgde een periode van puzzelen om een rasnaam te vinden bij dit extreme voortbrengsel van de natuur. Dat is dus niet gelukt, uiteindelijk kwamen we tot de volgende conclusie: het is een vrucht ontstaan op een doorgeschoten onderstam of tussenstam. Met grote waarschijnlijkheid een zaailingonderstam van het type Bittenfelder. Gezaaide pitten van het ras de Bittenfelder Sämling leveren een zeer goed bewortelde onderstam op. Ook in gebruik als tussenstam kent het weinig ziekten, het voldoet op de meeste bodems en is vorstbestendig, heeft een zeer goede verankering en groeikracht. Veel hoogstamfruitbomen zijn dan ook veredeld op dit type zaailingonderstam.

Het ras Bittenfelder Sämling is populair in Duitsland en Oostenrijk, het is een kwalitatief een bijzonder goede mostappel. Mostappels worden gebruikt voor de bereiding van sap, appelwijn, cider en obstler,

een bijzonderheid is de helderheid van de drank. De pitten van deze vruchten worden uit de vruchtpulp gezeefd en verkocht aan boomkwekers. Deze zaaien de pitten om hiervan zaailing-onderstammen op te kweken. Overigens, gezaaide zaden leveren niet het oorspronkelijke ras, altijd is er beïnvloeding door andere bestuivende rassen. Het vreemde stuifmeel heeft in dit geval geleid tot variabiliteit in de steellengte, smaak, vorm en de extreem verlengde periode van pluktijdstip

In de literatuur van Petzold, Mühl, Hartman en Silbereisen, allen Duitse pomologen, beoordelen de vruchten van de Bittenfelder Sämling als volgt: wit, hard en sappig vruchtvlees, zowel een hoog zuur als een hoog suikergehalte. De vruchtvorm is klein tot middelgroot, vlakrond en een gladde schil. Bij rijpheid citroengeel met talrijke lenticellen (stippels) en aan de zonzijde een rode waas (zie foto op de omslag). Pluk en/of schudperiode is in november, na de eerste vorst gaat het beter.

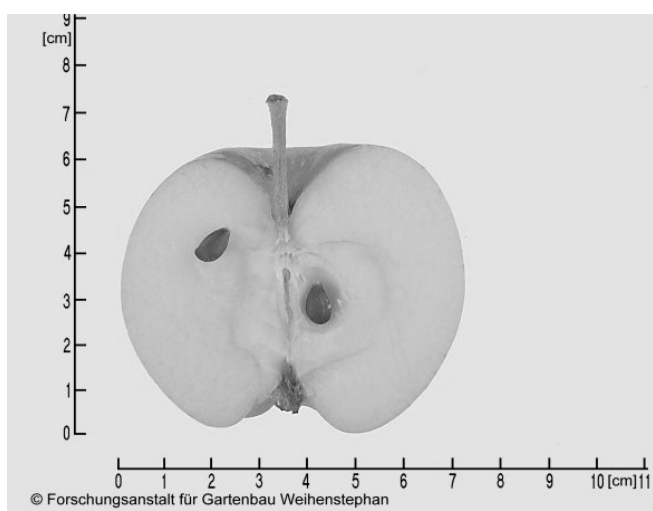
Veel eigenschappen van de Usqueter appel zijn terug te vinden bij het ras de Bittenfelder Sämling. Het is mogelijk dat er bij de fruitboomkweker een foutje is gemaakt, bijvoorbeeld het enthout is niet aangebracht of afgestorven of bij de eerste vormsnoei is per abuis het rasgedeelte weg gesnoeid.

De heer Schulte-Ostermann was niet meer in bezit van de aanplantlijst. Hij had overigens de keus van de rassen overgelaten aan Landschapsbeheer Groningen. Zijn enige eis luidde, lekker fruit. Onbedoeld heeft de eigenaar nu ook iets uniek op zijn land staan. Een sierappel met een behang van gouden vruchten van de Kerst tot en met Pasen.

Harry van der Laan

Doorsnede van de gevonden zaailing

Doorsnede van de Engelsberger Sämling

Ziekten en plagen

Het frambozenkevertje

*In de maand mei wordt de Frambozenkever weer actief, de plaag van elke frambozenliefhebber. De kevers, *Byturus tomentosus*, doen zich te goed aan de prille knoppen, bloemen en bladeren. Naast de schade die hierdoor ontstaat, laten de wijfjes als dank voor de maaltijd de eieren voor hun nageslacht achter. De larven die uit de eieren komen ontwikkelen zich in de vruchtbeginselen van de framboos. Tijdens het smullen van de rijpe frambozen komen we ze weer tegen. Een gruwel voor elke frambozenkweker, maar we kunnen er iets aan doen.*

Herkenning

De Frambozenkever is de meest voorkomende en bekendste schadeverwekker bij frambozen, bramen en wilde roosachtigen. De kevers behoren tot de familie Byturidae. De kever is circa 3,5 tot 5 mm lang, geelgrijs van kleur en licht behaard met vlakliggende haartjes.

De eieren die afgezet worden, 1 ei per bloem, hebben een grootte van ongeveer 1,2 mm en zijn glanzend crème wit en goed waar te nemen. De larven die bij het uitkomen van de eieren verschijnen groeien tot een lengte van 6 tot 8 mm en zijn bleekachtig geel van kleur met een bruine kop.

Levenswijze

De Frambozenkever overwintert als volwassen kever in de grond. Soms overwinteren ze als larve, vooral in de buurt van de wortels van de bramenstruik. Wanneer de grondtemperatuur de 14°C heeft bereikt en de dagtemperatuur rondom de 20°C schommelt verlaten de kevers hun winterverblijf. Ze bezoeken dan diverse bloeiende planten waaronder ook appel-, pruimen-, kersen-, en aardbeienbloesems. Ze consumeren dan voornamelijk het stuifmeel. Later gaan ze naar de frambozen en bramen en vreten uit de nog gesloten bloemknoppen de bloesems op en doen zich te goed aan jonge blaadjes. De rijpingsvraat die 2 à 3 weken duurt is begonnen. Na deze periode zijn de wijfjes in staat eieren te leggen. Op de bloembodems en bij de pas gezette vruchtjes worden de eitjes gelegd waaruit de bekende "wormpjes" komen. Als de wormpjes volwassen zijn geworden gaan ze zich verpoppen in schors, spleten van steunpalen of in de grond.

De verpopping vindt vrij spoedig plaats en de Frambozenkever overwintert weer in de grond. De eiafzetting begint wanneer de planten beginnen te bloeien waarbij

het wijfje 100 tot 120 eieren kan leggen. Kort daarna sterft de kever, er is dus maar één generatie per jaar. Na een dag of 10 komen de larven uit en afhankelijk van de weersomstandigheden verlaten ze, 35 tot 45 dagen later, de oogstrijpe vruchten om zich te gaan verpoppen.

Schade

De Frambooskever veroorzaakt, zowel als larve als volwassen kever, schade aan frambozen en bramen. De kever vreet aan de nog gesloten bloemknoppen en holt ze helemaal uit. Bij bloemen die al open zijn worden de stamper en de meeldraden beschadigd. Ook de jonge blaadjes worden aangevreten en beschadigd. De uitgekomen larven vreten eerst aan de vruchtbodem, later aan de jonge vruchtjes. De vruchtjes gaan vervormen en worden inwendig bruin.

Wanneer bestrijden.

Korte tijd voor de bloei zal gecontroleerd moeten worden op vraat van de kever aan knoppen en blaadjes. De controle op aanwezigheid van de kever kan ook worden vastgesteld door aan de takken te schudden.

De kever laat gemakkelijk los tijdens het schudden en is gemakkelijk herkenbaar aan zijn kleur en vorm.

Bestrijding.

Kippen.

Zeer effectief is uw kippen tussen de frambozenstruiken te laten lopen. De overwintering geschiedt als volwassen kever in de grond en zijn een gemakkelijke prooi voor de kippen temeer omdat de kever zich maar ruim een centimeter in de grond verbergt.

Schudmethode.

Wat ook goed werkt is de schudmethode. Schud de toppen met bloemknoppen boven een emmer die gedeeltelijk gevuld is met water. Op deze manier vangt

men de kevers. Pas dit toe in de maand mei tot begin juni. Verricht deze schudmethode wel in de vroege ochtend of in de avonduren, de kevers zijn dan traag in hun reactie vermogen. Overdag reageren de kevers zeer snel op de schudbewegingen en laten zich direct op de grond vallen. Heet water er over zorgt er voor dat de kevers gedood worden.

Gewasbescherming.

Een derde manier is bespuiting met een gewasbeschermingsmiddel. De bespuiting kan uitgevoerd worden met Decis vloeibaar of Pyrethrum vloeibaar. Deze zijn vrij "zachte" bestrijdingsmiddelen: beide zijn ongevaarlijk voor bijen. Ze zijn zonder Bewijs van Vakbekwaamheid (z.g. spuitlicentie) verkrijgbaar bij de groenwinkels. Lees wel eerst, zeer zorgvuldig, de gebruiksaanwijzing.

Decis vloeibaar

Dit middel is werkzaam tegen een reeks van insecten. Het werkt als contact- en maaggif. Het werkt niet systemisch, heeft geen dampwerking en dringt niet snel in het blad door. Wel penetreert het in de waslaag. De nawerking op plantmateriaal is lang. Het middel is zacht voor het gewas.

Pyrethrum vloeibaar

Bestrijdt een groot aantal insecten. Het product bevat plantaardige pyrethrinen. De werkzame stof wordt bereid uit een in Afrika geteelde margriet (Pyrethrum). Het is een contactbestrijdingsmiddel, d.w.z. dat het middel de kevers daadwerkelijk moet raken om ze te verdelgen. Als het middel is opgedroogd werkt het niet meer. Ook hier, net als bij de schudmethode, in de vroege ochtend of in de avonduren een bespuiting uitvoeren. Op deze tijdstippen droogt de spuitvloeistof minder snel op.

Jans Koops.

levenscyclus											
Jan.	Feb.	Mrt	Apr.	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Dec.
in de grond											
				ei							
					larve						
							pop in de grond				
							kever in rust in de grond				

Buiten Geluiden

IVN, actief voor natuur, milieu, landschap en leefomgeving

In dit zomernummer deze keer een artikel over het Instituut Voor Natuurbeschermings-educatie (IVN). Een instituut, dat in 1939 aanvankelijk werd opgericht als Bond tegen Verontreiniging van Stad en Land. Naast beroepskrachten werkt het IVN met vrijwilligers aan een duurzame samenleving.

Gerrit J. Pollard.

IVN Vereniging voor natuur en milieu-educatie

IVN stond voor Instituut Voor Natuurbeschermingseducatie. Een naam die verwees naar een wat "strenger" verleden waarin het zich vooral richtte op natuurbescherming. Tegenwoordig richt het zich meer op educatie en is de volledige naam: IVN Vereniging voor natuur en milieu-educatie.

Geschiedenis van het IVN

Het IVN ontstond op 21 mei 1960 als Instituut Voor Natuurbeschermingseducatie (Vereniging van Natuurwachten en Natuurgidsen), de opvolger van de Bond voor Natuurbeschermingswachten, dat in 1948 op zijn beurt de opvolger was van de Bond tegen Verontreiniging van Stad en Land (opgericht op 25 maart 1939). Met de totstandkoming van het I.V.N. werd bewust gekozen voor een andere lijn: meer aandacht voor 'wat wel mag', dan voor het 'verbod'. De grote groep gemotiveerde vrijwilligers binnen het IVN werkte vanaf dat moment vooral preventief. Geen correcties meer, maar educatie.

In de tweede helft van de jaren zestig kwamen de eerste beroepskrachten bij het IVN in dienst, later gevolgd door consultants voor het jeugd en jongerenwerk. De historie wordt dus gekenmerkt door de ontwikkeling van natuurbescherming naar natuur en milieu-educatie.

Voor een duurzame samenleving

Het IVN draagt bij aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Dat is de missie waar de vrijwilligers en de beroepskrachten van het IVN zich voor inzetten. Het IVN doet dat door een breed scala aan producten aan te bieden aan een zeer brede doelgroep. Dat kan variëren van een educatief waterproject voor schoolkinderen in heel Nederland tot een vleermuisexcursie voor wijkbewoners. Van het organiseren van een groen

personeelsuitje voor een bedrijf tot een cursus burgerparticipatie in een gemeente.

Al deze projecten en producten worden opgezet en georganiseerd door de 125 IVN-beroepskrachten en de 17.000 vrijwilligers. Beide groepen zetten zich met passie en professionaliteit in voor natuur en leefomgeving en zijn goed aangesloten op lokale, regionale en landelijke netwerken. Dat maakt het IVN onder andere dé spil in Nederland voor natuur- en milieueducatie en -communicatie.

De beroepskrachten werken vanuit provinciale consultantschappen en het bureau van IVN Nederland in Amsterdam. Zij ondersteunen groepen vrijwilligers en voeren projecten uit in opdracht van en in samenwerking met overheid, onderwijs, bedrijfsleven en maatschappelijke en groene organisaties. De vrijwilligers zijn georganiseerd in 176 lokale vrijwilligersafdelingen. In iedere provincie van Nederland zijn afdelingen te vinden. De IVN-afdelingen zijn vooral actief op lokaal niveau en de geschoolde leden zetten zich met deskundigheid in op het gebied van ecologische basisvorming tot participatie.

Vrijwilligers van het IVN

Vrijwilligers vormen een belangrijke basis. Zij zijn het directe contact met de samenleving en zijn op de hoogte van lokale en regionale belangen op het gebied van natuur, milieu en landschap. Daarnaast zorgen zes met grote inzet en enthousiasme voor zo'n 6.000 activiteiten per jaar. Iedere week zijn er door het hele land lezingen, excursies en tentoonstellingen te vinden over uiteenlopende onderwerpen, van vlinders tot bodemkunde, van ecologisch tuinbeheer tot aan pomologie.

Een groot aantal van de onderwerpen komt ook terug in de cursussen die het IVN organiseert voor haar eigen vrijwilligers. De cursussen zijn toegankelijk voor ieder

die geïnteresseerd is in de natuur en de eigen leefomgeving, maar vooral voor diegenen die de nieuwe kennis en ervaring vervolgens willen delen met anderen.

Natuureducatie is een hoofdtaak van het IVN

De rollen van IVN-vrijwilligers zijn divers: initiator, uitvoerder, leraar, informatieverstrekker, onderzoeker, monitor en adviseur. Als vrijwilliger kies je de rol die je het prettigst vindt om in te vullen.

Uiteindelijk is de belangrijkste rol uiteraard het overbrengen van enthousiasme voor natuur, milieu en landschap aan het brede publiek.

Wilt u meer weten over het werk van IVN kijk dan eens op www.ivn.nl. Lid worden van IVN kan al voor minder dan € 20,- per jaar. Informatie over lidmaatschap en donateurschap kunt u vinden op onze website of door contact op te nemen met het IVN-consulentschap in uw provincie:

IVN Consulentschap Drenthe, tel 0592 - 371740

IVN Consulentschap Friesland, tel 058 – 2890463

IVN Consulentschap Groningen, tel. 050 – 3135933

Roger Groesz. projectleider

Het IVN draagt bij aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu, landschap en leefomgeving

Verslag workshop in Frederiksoord over beter vruchtboomonderhoud

Op 2 februari jl. heb ik met ongeveer 14 andere cursisten een eendaagse workshop wintersnoei gevolgd in de Fruithof van Frederiksoord. Het theoriegedeelte werd in de ochtenduren verzorgd door mevr. Sorgdrager.

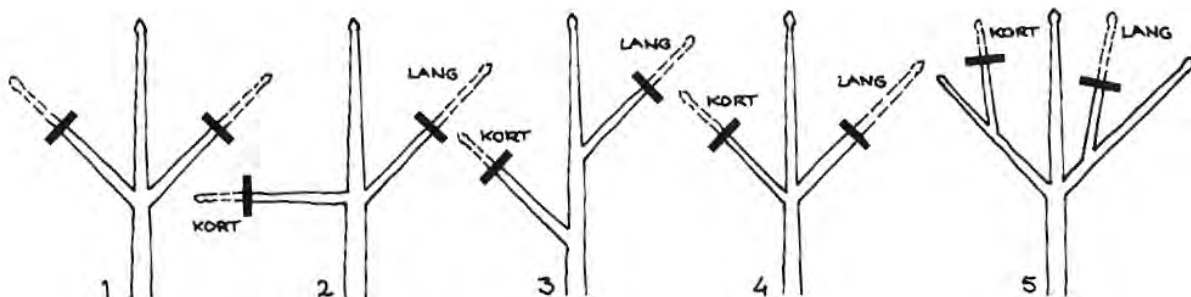
Het was een zeer leerzaam gedeelte. Aan het einde van de ochtend gingen we als afsluiting van het theoriegedeelte even naar de fruittuin om een aantal bomen te bekijken en vast te stellen welke takken gesnoeid moesten worden. Wij moesten in een betrekkelijk korte tijd veel leerstof tot ons nemen.

Gesproken werd over de verschillende boomvormen: hoogstam; halfstam; struik; spil; snoer; ballerina.

Vormsnoei moet in de eerste 10 jaren plaatsvinden. Er mag niet een te platte kroon worden gecreëerd. Gelet moet worden op voldoende lichtinval en luchtcirculatie.

Bij peren, die vaak piramidaal groeien, moet de snoei zo uitgevoerd worden, dat de kroon wordt gevormd door een aantal etages. Bij de kers moet niet veel gesnoeid worden. Een oude vruchtboom, met achterstallig onderhoud moet niet in 1 keer heel rigoureuus gesnoeid worden.

De snoeiregels van Vochting, een belangrijk uitgangspunt voor snoeicursussen

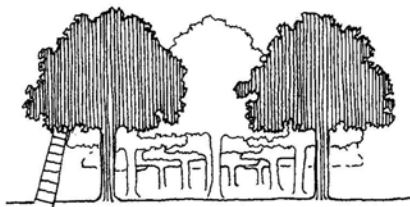
1- GELIJKE TAKKEN GROEIEN EVEN HARD. 2- DE STEILSTE TAK GROEIT HET HARDST. 3- DE HOOGSTE TAK GROEIT HET HARDST. 4- DE DIKSTE TAK GROEIT HET HARDST. 5- DE DICHTST BIJ DE HARTTAK STAANDE TAK GROEIT HET HARDST.

TEVENS IS AANGEGEVEN HOE GESNOEID MOET WORDEN OM EVENWICHTIGE GROEI VAN DE TAKKEN TE KRIJGEN (LET OP: LANGE SNOEI BETEKENT „VER INSNOEIEN“ EN NIET „EEN LANG STUK LATEN STAAN“. VOOR KORTE SNOEI GELDT HET OMGEKEERDE).

Zo werden wij overladen met allerlei theoretische informatie. Ik hoop, dat ik deze informatie allemaal wat kan vasthouden. Als geheugensteun hiervoor kregen wij een boekje met de titel "Fruitbomen snoeien" van Martin Stangl mee naar huis. Bij dit artikeltje staat een opgaaf van de vaste snoeiregels van Vochting, die in alle situaties van toepassing is. Na de lunchpauze kregen we van Gerard Hidskes les in de praktijk. Wij werden verdeeld in groepen van 5 personen en we kregen snoeigereedschap en ladders en trappen mee. Elke groep ging bezig met het snoeien van een vruchtboom. Daarbij kregen wij geregeld nuttige aanwijzingen van Gerard. Het is raadzaam om af en toe even afstand te nemen van de vruchtboom en deze van alle kanten even te bekijken. Op deze wijze kon je een veel beter inzicht krijgen welke takken verwijderd moesten worden en welke niet. Rechtopstaande takken in de kroon moesten veelal verwijderd worden. Schuine of horizontale takken, ook in de kroon, moesten meestal blijven zitten, omdat dat vruchthout was. Ik kreeg het idee, dat er nog veel meer te leren was over het onderhoud van vruchtbomen, maar deze workshop was een heel mooi begin.

Aan het eind van de cursus kregen we van Gerard nog uitleg hoe we de vormsnoei van jonge vruchtbomen moesten aanpakken en dat daarbij verschil was tussen de aanpak van appel- en perenbomen. Deze workshop is een aanrader voor een ieder, die de basiskennis van de wintersnoei onder de knie wil krijgen.

Wiebren Kloosterman, Zevenhuizen Gn.

het zomerprogramma 2008 van de Fruithof

Aanmelden voor de workshops:

Fruithof Frederiksoord
p/a Koekangerdwardijk 53
7958 SR Koekange
Telefoon: 0522-452333

E-mail:
info@fruithof-frederiksoord.nl

Bezoekdagen.

Op de zaterdagen en zondagen 9 en 10 augustus, 23 en 24 augustus en zaterdag en zondag 20 en 21 september bent u van harte welkom in de Fruithof. Wij verzorgen onder deskundige leiding rondleidingen door de NPV-collectieboomgaard, en u kunt met al uw fruitvragen bij ons terecht. Kosten € 3.— p.p. kinderen gratis.

Fruitpersdagen.

Op zaterdag 4 en 18 oktober, kunt u uw zelf geplukte oogst meenemen en laten persen tot sap. Ook is de mogelijkheid fruit te kopen en tot sap te laten persen. Hebt u grote hoeveelheden (meer dan 7 kisten) neem dan even contact op. Telefoon 0592-351264. Kosten € 0,40 per ltr. geperst sap, denk aan verpakkingsmateriaal voor uw verse sap.

Workshops snoeien.

Om een gezonde hoogstamvruchtboom te behouden en daar jaarlijks de vruchten van te plukken is een goede zomersnoei noodzakelijk.

Voor het zomerseizoen 2008 heeft de Fruithof een ruim aanbod aan workshops. Wij nodigen u uit, in de Fruithof te Frederiksoord, voor:

Zomersnoei appel- en perenbomen

9 augustus, van 9.30 tot 15.30 uur.
Ochtend theorie en in de middag praktijk.

Snoeien van pruimenbomen

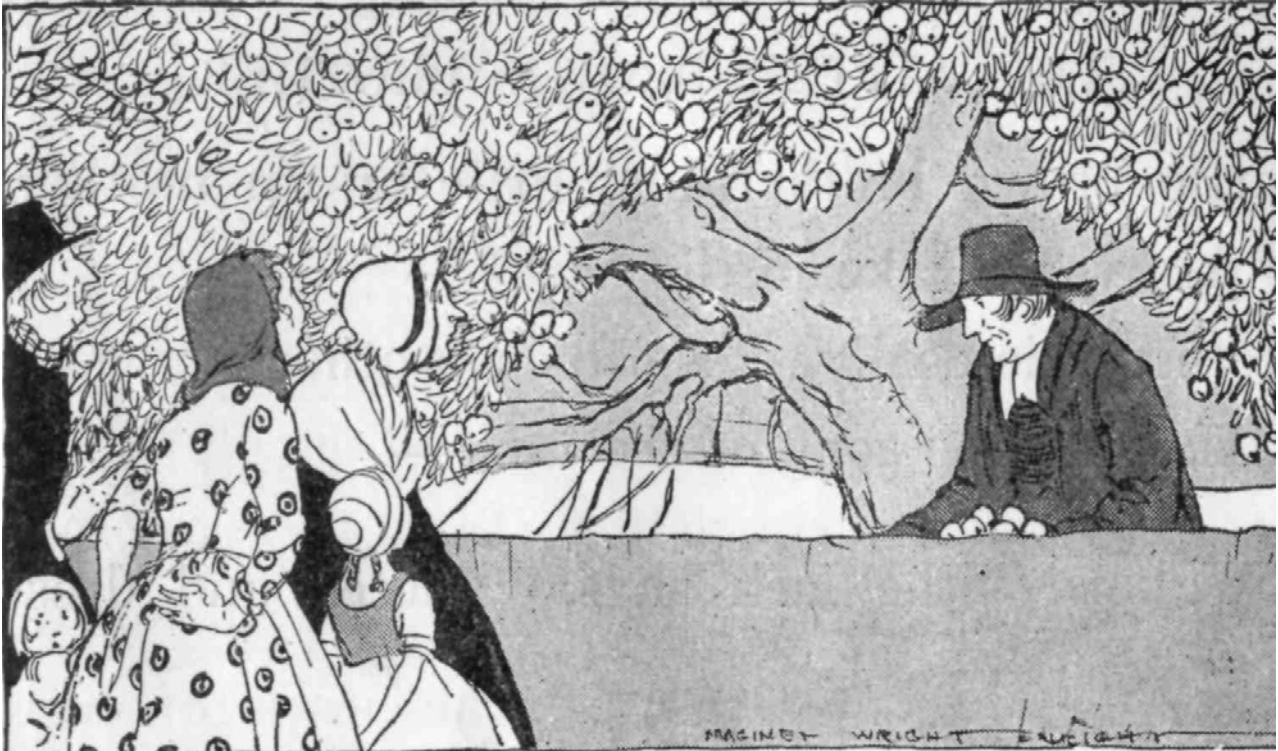
20 september, van 9.30 tot 15.30 uur.
Ochtend theorie en in de middag praktijk.

Voor extra inlichtingen over het zomerprogramma 2008 raadpleeg onze website:
www.fruithof-frederiksoord.nl

NATIONALE FRUITTENTONSTELLING "SOUVENIRS VAN EEUWEN 2008"

De 10e Nationale Fruittentoonstelling "Souvenirs van Eeuwen"
wordt gehouden op:

**10, 11 en 12 oktober in de boomgaard van de Fruithof te Frederiksoord.
Reserveer alvast deze datums.**

Vruchten van de buren

Nu het plukseizoen weer aanbreekt kan er soms de vraag op komen of je vruchten mag plukken van bomen van de buren, die over je tuin hangen en of je ze mag opeten als ze op je erf vallen. Volgens het Nederlands recht is het niet toegestaan om vruchten te plukken van takken die over de erfgrens heen hangen. Maar vallen die vruchten af en liggen ze op de grond, dan is de eigenaar van de grond ineens ook eigenaar van de vruchten. Je mag ze dan gebruiken. Daarmee is echter alles nog niet helemaal duidelijk.

Artikel 5:45 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat “vruchten die van bomen op een naburig erf vallen, behoren aan hem wie de vruchten van dit laatste erf toekomen”. In gewoon Nederlands wie appels van de boom van de buurman op zijn grond aantreft, is eigenaar geworden van die appels. Er is echter geen zogenaamd “plukrecht” voor vruchten van over de erfgrens heen hangende takken.

Een praktisch probleem is soms de hebzucht. Concreet gaat het dan om het juridisch bewijs dat het vallen niet een handje geholpen is door “vruchtvalbevorderend handelen”. Juridisch moet het gaan om de spontane val van de vruchten, anders wordt men geen eigenaar. In het Engelse recht kent men dezelfde regel en spreekt men van ‘blown by the wind’.

Overigens spreekt men daar over het verkrijgen van het eigenaarschap van de vruchten als: ‘an unexpected piece of good fortune’.

De rechtsregel over vruchten geldt al sinds menscheugenis. Het kwam al voor in het oud Burgerlijk Wetboek, in het Oudhollands recht en zelfs in het Romeins recht.

Enkele vragen

Genoemd wetsartikel 5:45 BW leidt tot allerlei juridische en praktische vragen. Bij gebrek aan verdere regels in het recht over dit onderwerp geldt dit artikel waarschijnlijk niet alleen voor de vruchten van bomen, maar ook voor alle gevallen vruchten van struiken en heesters. Bramen en frambozen of over de erfgrens heen gevallen of gerolde aardbeien uit de naburige moestuin zullen naar juridische analogie met boomvruchten toegeëigend mogen worden

Een ingewikkelder probleem is de verhouding met artikel 5:44 lid 1 dat stelt dat overhangende takken, onder twee voorwaarden verwijderd en toegeëigend mogen worden. Als aan die overhangende takken vruchten zitten en het toevallig niet om één enkele tak gaat maar om de doorgebogen rijen takken van een professionele boomgaard over anderhalve kilometer lengte, dan zal de vordering tot verwijdering van het overhangende en het, na schriftelijke aanmaning en termijnstelling, mogen toe-eigenen van die takken en de geteelde vruchten ineens, leiden tot daling van winst en inkomen.

Nu kent artikel 5-44 BW de redelijke termijn van aanmaning. Dit biedt de professionele teler de mogelijkheid om tijdig alsnog het overhangende te oogsten. Dus het zal in de praktijk wel mee vallen. Maar toch is het met enig stilzitten van de buurman mogelijk legaal andermans overhangende vruchten te oogsten.

Verschil vanwege de financiële gevolgen

Het grootste verschil tussen de twee artikelen zit waarschijnlijk in de financiële consequenties.

Wat betreft overhangende takken geeft artikel 5-44 lid 1 BW de bevoegdheid om overhangende takken toe te eigenen, niet de plicht. Men mag de takken dus weer terug geven aan (lees: terug gooien op) het

oorspronkelijke erf en men hoeft dus geen kosten voor de afvoer van de takken te maken.

Artikel 5-45 BW verklaart daarentegen dat de eigenaar van de grond eigenaar is geworden van de gevallen vruchten. Hij mag ze dus niet meer terug geven aan (lees: terug gooien op, en zeker niet hard) het oorspronkelijke erf.

Wie terug keert van vakantie en de gevallen, kapotte of verrotte vruchten van de bomen van de buurman aantreft, zal ze als eigenaar van deze vruchten dus voor eigen rekening moeten opruimen en verwijderen.

Bas Visser. Tuin&Landschap 21 – 2006 blz. 29

Kijk op de boom: naschrift over de dynamische snoei

Door een communicatiefout en de daarop volgende interpretatie is er een fout ontstaan in mijn artikel over rationale en dynamische snoei, verschenen in Pomospost, voorjaar 2008. Op bladzijde 24, 1^e kolom, 9^e regel van onderen, had moeten staan: Een groot nadeel van de dynamische snoei etc. in plaats van rationale snoei!

Voor het goede begrip nog een korte samenvatting.

Het eindresultaat door middel van de dynamische snoei is het bereiken van een hoog en breed uitgegroeide fruitboom. Een aanblik zoals u nog kunt aantreffen in oude (ouder dan 50 jaar) hoogstam productieboomgaarden. Om dit te kunnen verwezenlijken moet er regelmatig en langdurig, tot minstens 20 jaar gewerkt worden aan de basisvorm van het gehele gestel. Deze wijze van werken betekent dat er veel gezaagd en gesnoeid wordt in de dikkere takken. Om namelijk de breedtegroei te realiseren krijgen de zij-gesteltakken prioriteit en niet de opgaande gesteltakken.

Om toch ook groeicapaciteit voorradig te hebben wordt er in de jeugdfase bijna al het opgaande hout gespaard, de zogenaamde reservetakken voor de toekomst. Deze takken worden regelmatig teruggezet zodat de breedtegroei eerst kan optreden, de lengtegroei wordt geconditioneerd. In principe zijn vergaffelingen hierbij niet toegestaan en het uiteindelijke aantal opgaande gesteltakken kan wel oplopen tot zeven stuks. De andere nadelen van de dynamische snoei zijn een verhoogde ziektedruk, grote kans op beurtjaren en de moeilijke plukbaarheid.

Een aantal lezers attendeerden mij dat ze de tekst niet begrepen, de begrippen stonden in een rare volgorde.

Gebruik bij het snoeien de veilige driepootsladder

Dat klopte, deze lezers hebben van mij de volledig juiste tekst ontvangen. Een aantal bij mij bekende boomkenners had ik al via een mailbericht op de hoogte gesteld van het dwaalspoor.

Afsluitend wil ik nog vermelden dat de fotokeuze en het onderschrift bij het artikel een initiatief was van de redactie en niet van de schrijver.

Harry van der Laan

NPV Nieuws

Regiogroepen Groningen, Winter 2008

Onder zeer gunstige weersomstandigheden; geen vorst regen of storm, is er weer gesnoeid door de regiogroepen Groningen.

Op **9 februari** was de Piloersema-borg te Den Ham aan de beurt. De groei van de bomen gaat voorspoedig en de opbrengsten zijn zeer bevredigend. Door de borgcommissie is er een sappers met toebehoren aangeschaft. Met het fruitsap van de oogst 2007 zijn zeer smakelijke resultaten behaald.

Op **23 februari** was de morgen bestemd voor de Borg Ewsum te Middelstum. De groei van de boomgaard is goed. Met behulp van een kunstgreep zijn de pruimen (in de foute winterperiode) toch gesnoeid. Hierbij werden de takken gesnoeid door een stomp van 25 centimeter te laten staan. De tuinenbeheerder heeft beloofd om in de maand mei alsnog de stompen definitief te verwijderen. 's Middags werden de fruitbomen bezocht van het Openluchtmuseum 'Hoogeland' te Warffum. Ook hier was de groei goed, veel tijd werd besteed aan twee bejaarde exemplaren; de Noord-Hollandse Suikerpeer en een Present van Engeland. Op **15 maart** zijn er drie van de vijf straten gesnoeid in de woonwijk Meerwijk te Kropswolde. De dit jaar niet gesnoeide bomen hadden al een extra snoeibeurt ontvangen in 2007.

Ondanks de schrale zandbodem is de groei van de bomen goed. Het snoeiwerk werd vergemakkelijkt door twee nieuwe driepootladders, deze geste van de bewonersvereniging werd zeer gewaardeerd.

Voor de snoeidagen nodig ik regelmatig nieuwe Groninger leden uit, dit om eens een dag mee te komen snoeien, kennis met elkaar te maken of om de snoei-kennis eens op te frissen. Nieuwe snoeiers stellen vaak interessante vragen met als gevolg boeiende discussies. Een regelmatig terugkerende vraag gaat over welke snoeiwijze de voorkeur geniet. Het antwoord luidt dat er diverse snoeiwijzen worden gehanteerd. In de eerste plaats bepaald de levensfase van de boom hoe

er gesnoeid wordt. In de tweede plaats dien je te beseffen dat de snoeidagen plaats vinden op locaties met een grote rassenverscheidenheid en waar het groeigedrag van geen boom aan elkaar gelijk is. Ook is de grondkwaliteit op snoeilocaties zeer wisselend en is de beheersaandacht vaak minimaal. Het behalen van topfruit of veel fruit is niet het uitgangspunt. Belangrijker is het voorkomen van de verwaarlozing van de historische fruitrassen.

De jonge bomen worden traditioneel rationeel gesnoeid, de appel krijgt 3 tot 4 gesteltakken en de peer krijgt in principe een harttak. Vooral in de jeugdfase tot 10 jaar, dient het gestel zich regelmatig en evenwichtig te ontwikkelen bij voorkeur door vergaffelingen. Blijft de groei achter dan wordt er gestimuleerd door krachtiger in te snoeien. Bij de onderhoudssnoei en bij achterstalig onderhoud dient de ontstane groeivorm gerespecteerd te worden en er wordt bewust niet op een verhoogde vruchtvorming gesnoeid, wel op het vitaal houden van het vruchthout en gestel. Het zijn geen productieboomgaarden maar collectielocaties waar de rassen min of meer veilig gesteld zijn.

Onze snoeimethode is dus een mengvorm van de rationele, de dynamische en de zogenaamde landschap-pelijke snoei

Harry van der Laan.

Wie weet er nog wat van de Schager Rood?

In de oorlog stuurde een teler een zak zoete appeltjes naar zijn tante in de stad. De schillen en de klokhuizen gooide ze in de tuin. Daar worstelde zich een zaadje doorheen en begon te bloeien. Eén boompje kwam eruit, dat onder de wurmen zat.

'Ik zei: laat mij die enten. En daar kwamen, als een mirakel, honderd appelboompjes van. We hebben ze Koerzoet genoemd, want Koer, zo heette die tante.' Het erelid van de pomologische vereniging POM Noord-Holland, (Henk Houtman. Red.) zit met zijn vrouw Jet aan het middagmaal. Gestoofde andijvie, gekookte aardappelen en vlees. Op tafel liggen boeken en multomappen. Tekeningen van fruit, uitvouwbare DNA-grafieken. Op het bureau een schaalje appels, sommige half verdroogd. *'Je moet ze goed bekijken. Het blad, de steel, de schil. Is-ie roestig op 't neusje of glad? Zitten er streepjes op? Doorsnijden, zij aanzicht, vooraanzicht, klokhuis. Dan moet je weten aan wat voor soort boom hij groeit. Dat zie ik snel, want ik ben erin opgegroeid. En dan leg je 'm naast de beschrijvingen en kijk je of je 'm herkent.'*

Henk had een eigen boomgaard tot begin jaren zeventig. Toen ging – Europa, subsidies - de fruitteelt 'naar de bliksem'. Hij verhuisde, ging in loondienst. Op latere leeftijd pakte hij het telen weer op, het determineren. En het zoeken van verdwenen rassen. *'Soms kom je ze bij toeval tegen. In een boek, op lijsten van kwekers. De Schager Rood! Daar hebben we ons wezenloos naar gezocht. Eindeloze oproepen in de krant: wie weet er nog een Schager Rood?'*

Uiteindelijk hebben de mannen 'm hier vlak in de buurt gevonden. 'Ik had 'm al eerder gezien en gedetermi-

neerd als Paradijs. Maar toen ik dit in handen kreeg, zag ik: dit is geen Paradijs. Hij leek eerder op de Rode Tulp. 'Het verschil was de rijptijd.' 'Precies. Als er in oktober geen Rode Tulp meer is, komt de Schager Rood op. Die kun je tot februari nog eten.'

Hij is 84. Hij snoeit en hij ent en hij plukt, halve dagen. Eerst achter de kar, dan met een emmertje en een trapje. Een driepoter, die staat nooit ongelijk. De boomgaard is nu van de zoon van de teler met wie hij de Koerzoet ontdekte. In ruil voor het plukken kreeg hij grond om honderd bomen te planten. Die heeft hij inmiddels verkocht. *'Je moet een beetje opruimen,'* vindt hij, *'voor je je ogen sluit.'*

Een paar kilometer verderop bij Midden-Beemster staat de collectieboomgaard van POM-Noord-Holland, met meer dan driehonderd rassen. De meeste halen de groothandel niet. Te snel ziek, te kwetsbaar voor transport. Sommige zijn op het nippertje voor uitsterven behoeft. Met extra dank aan het erelid van de pomologische vereniging.

'Hij kan eindeloos gefocust zijn op een bepaalde vrucht. De ene keer weet-ie het na één hap, de andere keer is-ie maanden bezig. 'De raszuiverheid, daar ben ik op gesteld. De echte naam. Sommige kun je traceren tot de Middeleeuwen. Van andere kun je de stamboom nooit achterhalen. Die Koerzoet was een zoete appel uit een achtertuin in de stad. Maar waardoor hij is bestoven? De bijtjes vliegen overal.'

Als toetje eten ze yoghurt. Maar vaak vraagt het erelid zijn vrouw of ze stoofappeltjes maakt. Met suiker, kaneel en vanille. Na de pluk een maandje laten liggen. Dan zijn ze goed rijp.

Maartje Duin De 20 september 2007

Henk Houtman geridderd.

Henk Houtman ent in de collectieboomgaard te Midden-Beemster een boom om tot een echte Koerzoet.

Henk Houtman en zijn vrouw Jet zetten zich al jaren in voor het behoud van de Noord-Hollandse hoogstamfruitrassen. De collectieboomgaard in de Beemster van de Pomologische Vereniging Noord-Holland is er mede door hun toedoen gekomen.

25 april jl. deelden Henk en Jet Houtman in de jaarlijkse lintjesregen en werden ze benoemd tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau. Burgemeester Brinkman van de Beemster spelde hun de versierselen op. Henk werd niet alleen voor zijn verdiensten voor de pomologie onderscheiden, maar ook voor zijn inzet op het terrein van de draverfokkerij. Henk en Jet, ereleden van POM Noord-Holland, zijn ook vanaf het begin actieve leden van de Noordelijke Pomologische Vereniging.

Zie ook bovenstaand artikel.

Verslag Algemene Ledenvergadering NPV 29 MAART 2008

Aanwezig: 19 leden

Afwezig met kennisgeving: Ria Olieslager, Hennie Rossel, Gerrit Plakmeier, Joes Boerma.

De vergadering wordt om 10.15 geopend door de voorzitter Dick Smith

Notulen Algemene Ledenvergadering 2007

Er zijn geen vragen of opmerkingen over de notulen, die ongewijzigd worden vastgesteld.

Mededelingen en Ingekomen stukken

Om de Algemene Jaarvergadering aantrekkelijker te maken is besloten tot een kort huishoudelijk deel en een uitvoeriger inhoudelijk deel. Het inhoudelijk deel gaat over het pomologisch collectiebeheer. Er zijn stapels oude Pomosposten uitgestald die de leden gratis mogen meenemen. Ook is een greep uit de NPV bibliotheek uitgestald, zodat leden kennis kunnen nemen van wat er aan literatuur beschikbaar is. De complete bibliotheeklijst is te vinden op de website. Enkele van de recente NPV-uitgaven zijn tegen betaling beschikbaar.

Financieel Verslag 2007 en Begroting 2008

Opgemerkt wordt dat de kosten bestuur niet vermeld zijn. Deze kosten betreffen alleen reiskosten die zijn opgenomen in de post reiskosten. Hierin zijn ook de reiskosten van de redactie en de promotie opgenomen. Volgende keer kan dit worden uitgesplitst. Financieel Verslag 2007 en Begroting 2008 worden goedgekeurd.

Verslag kascommissie

De commissie bestond dit jaar uit Roelf Koning en Roelof Kuper. Zij hebben de financiën gecontroleerd en het zag er volgens de commissie prachtig uit. Het voorstel om de penningmeester decharge te verlenen wordt met algemene stemmen aanvaard (onder dankzegging aan Jannie Koops voor het opzetten van het systeem en het bijhouden van de financiën). Roelof Kuper is aftredend en Roelf Koning treedt af wegens toetreding tot bestuur. De nieuwe kascommissie bestaat uit Lukas Duijts en Harry van der Laan. Reserve is Jan Veel.

Bestuursverkiezing

Aftredend en opnieuw herkiesbaar is Lex Kleyn. De overige bestuursleden zijn allen opnieuw beschikbaar. Roelf Koning uit Wildervank heeft zich kandidaat gesteld als bestuurslid. Hij stelt zich aan de vergadering voor. Er zijn geen tegenkandidaten en er is geen behoefte aan een schriftelijke stemming. Bij acclamatie worden Lex Kleyn en Roelf Koning gekozen. Het bestuur bestaat nu uit de volgende leden: voorzitter Dick Smith; secretaris Jan Wittenberg; en de leden: Hennie Rossel, Jaap Strik, Lex Kleyn, Jan Scheurs, Roelf Koning.

Samenwerking tussen NPV en Stichting Fruithof

Jan Wittenberg geeft een samenvatting van de bespreking van de beide besturen. Met betrekking tot het pomologisch beheer van de Fruithof is het volgende afgesproken:

Het pomologische beheer van de Fruithof is de verantwoordelijkheid van de NPV. Dit houdt in:

- a. De NPV draagt zorg voor de juiste benaming van de aanwezige rassen.
- b. Zij beslist over de collectievorming, welke rassen gerooid dan welke aangeplant moeten worden.
- c. Het verzamelen en de naamgeving van de rassen voor de tentoonstelling wordt verzorgd door de NPV.
- d. Het determineren op de tentoonstellingen wordt door de NPV verzorgd.
- e. De NPV onderhoudt het contact met Wageningen m.b.t. het genetisch onderzoek en levert het benodigde materiaal.
- f. Het bestuur van de NPV draagt de verantwoordelijkheid voor bovengenoemde taken over aan de "rassendeskundigen" binnen de vereniging.
- g. Het onderhoud van de bomen berust bij de Fruithof.
- h. Het bestuur van de Fruithof bespreekt bovengenoemde afspraken met de vrijwilligers van de Fruithof, zodat alle partijen kennis hebben genomen van de gemaakte afspraken.

Het Fruithof bestuur onderschrijft deze punten van harte en is blij dat er de NPV verantwoordelijk wil zijn voor het pomologisch beheer. De ledenvergadering stemt hier mee in. Voor een goede verstandhouding en communicatie zullen bij de NPV en bij het vrijwilligersteam van de Fruithof contactpersonen worden aangewezen die (wederzijds) worden geïnformeerd als er pomologische activiteiten op de Fruithof plaatsvinden.

Jaarprogramma 2008 / 09

Jan Scheurs ligt aan de hand van de PowerPoint-presentatie het jaarprogramma toe:

De NPV biedt de volgende activiteiten:

- Ledenvergadering (Kort en bondig voorafgaand aan een middagprogramma)
- Lezingen/voordrachten (als middagprogramma bij de ledenvergadering door deskundigen van binnen of buiten de vereniging)
- Fruitdeterminaties (deskundigheid kweken bij leden dit jaar zo mogelijk iedere 14 dagen op vrijdagavond)
- Determinatie van fruit / voorlichting over de NPV bij 'Souvenirs van eeuwen' in Frederiksoord en diverse activiteiten van derden (bij voorbeeld bij Naarden, POM-NH; Den Andel De Streekhof; Buitenpost De Kruidhof; Leens Verhildersum/Welgelegen; Neede Nationale Jammaart; Bierum Luingahof; Middelstum borgterrein Ewsum; Kapelle (Zld) Open dag Fruitteeltmuseum; Meeden Tuingoed Foltz; Groningen Laand en Vrucht i.s.m. Landsch. Beh. Groningen; Veelerveen De Vennehage; Diepenheim, kasteel Weldam; Vorden Hackfort-festival; Gelselaar Erve Brooks; Frederiksoord De Fruithof; Albergen Biologische Winkel De Boderie
- Enten / entdagen (Kroezehof deze dag is vrij toegankelijk en heeft een groot en gevarieerd aanbod speciaal voor de leden en andere geïnteresseerden)
- Voorlichting en enten (medewerking van NPV aan diverse regionale activiteiten en evenementen veelal, enteregeld verschuldigd: Exloo, Hippisch Centrum; Frederiksoord, De Fruithof; Gelselaar, Erve Brooks; Slochteren, Fraylema-borg; Muntendam, Heemtuin; Den Andel, De Streekhof; Veelerveen, De Vennehage ;Oranje, Kwekerij Voortman; Zwolle, Tuinidee (4 dagen); Roden, De Vrije Tuinders; Den Andel, De Streekhof)
- Tentoonstellingen ('Souvenirs van eeuwen' in samenwerking met de Fruithof in Frederiksoord om de 2 jaar. Dit jaar de 10e keer!)
- Snoeidemonstraties (er zijn diverse regionale snoeiactiviteiten door NPV leden. Snoeicursussen worden momenteel niet gegeven. Dit doen de St. Fruithof en de landschappen.

Onderdelen jaarprogramma:

- Zomerprogramma: Determineren van zomerfruit o.a. Kroezehof
- Herfstprogramma: Determineren van herfstfruit o.a. Kroezehof; 'Souvenirs van eeuwen' in Frederiksoord; voorlichting en determineren
- Winter en voorjaarsprogramma; NPV entdag in Kroezehof; Voorlichting en enten.

Er is enige discussie over de wijze waarop de kennis van determineren het best kan worden overgedragen. Zowel zelfstudie als cursussen worden hierbij aanbevolen. De entdag op de Kroezehof wordt helaas slecht bezocht. Het bestuur wil regionale activiteiten zoveel mogelijk faciliteren. Leden die een regionale NPV-activiteit willen organiseren kunnen de beschikking krijgen over het ledenbestand. Ook kosten kunnen (beperkt) worden vergoed.

Rondvraag

Roelof Kuper vraagt naar het inloggen op de ledensite. Dit is nodig omdat bestuurlijke en financiële informatie voor anonieme bezoekers niet beschikbaar is. Leden hebben wel toegang tot de laatste nummers van Pomospot, niet-leden moeten verleid worden lid te worden.

Jan Veel doet een voorstel om in het najaar een excursie te organiseren naar de collectietuin van POM -Noord-Holland. Dit wordt van harte ondersteund.

Harry van der Laan vraagt naar de actualisatie van de website. Gebrek aan mankracht is de oorzaak van enige achterstand.

Lezing over pomologisch collectiebeheer na afloop van de Ledenvergadering

Na een pauze wordt overgegaan op het inhoudelijk deel van de dag met als onderwerp "pomologisch collectiebeheer". De kennis van het determineren van oude fruitrassen is nog maar bij enkelen aanwezig. Een goed toegankelijk pomologisch collectiebeheer kan bijdragen aan het verbreden van de kennis: dat is een kerntaak van de NPV. Omdat we het wiel niet opnieuw hoeven uit te vinden zijn er twee deskundigen uitgenodigd om een inleiding te geven. *Ger Ernsting* van POM Noord-Holland en *Bert Visser* van het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) uit Wageningen.

Ger Ernsting geeft een interessante inleiding over het inventarisatieproject van POM-NH. Hij vertelt hoe door inventarisatieteams in (een deel van) Noord-Holland alle boomgaarden zijn bezocht. Van alle bomen zijn ras, bijzonderheden en de GPS-posities vastgelegd. Gegevens zijn opgenomen in een database die kan worden geraadpleegd in samenhang met rasbeschrijvingen. Zie verder: www.hoogstamfruitnh.com. De site kent verschillende toegangsniveaus. Leden hebben tot meer informatie toegang dan anonieme bezoekers. Er zijn editors die gegevens kunnen invoeren en Ger is de beheerder die het geheel aanpast aan de behoefte. Het systeem is heel toegankelijk en is al overgenomen door Fruit yn Fryslân. Het is mogelijk dat de NPV volgens hetzelfde systeem gaat werken. Hierover volgt nader overleg tussen POM-NH en de NPV

Bert Visser geeft inleiding over de oorsprong en betekenis van genetische diversiteit en spitst dit toe op 'de appel'. Hij gaat in op het belang van collectiebeheer, de bestaande collecties, DNA onderzoek. De kennis van experts blijft een onmisbare schakel. Ten slotte schets hij hoe de NPV kan toewerken naar een database van oude fruitrassen. Zij advies is om te beginnen bij wat al gedaan is en samenwerking stimuleren. Aansluiten bij het systeem zoals opgezet door POM-NH heeft daarbij als voordeel dat dit leidt tot uniformiteit en uitwisselbaarheid. Zie ook: www.appelcollecties.nl. Na beide inleidingen is er een levendige discussie, waarbij binnen diverse ideeën worden uitgewisseld.

East Malling Research maakt genetisch profiel van Engelse appelcollectie

In de vorige Pomosposten is in artikelen van Robbert Treuren o.a. aandacht besteed aan het belang van DNA analyse bij collectievorming, vooral om de raszuiverheid van appels te bepalen. Ook in Engeland maakt men een genenbank van appelryassen. Het Britse onderzoeksinstituut voor de fruitteelt East Malling Research (EMR) heeft van de Britse overheid de opdracht gekregen om een genetisch profiel te maken van alle 2300 appelryassen en 250 perenrassen van de National Fruit Collection.

Met behulp van DNA-markers zullen de onderzoekers van elke individuele boom een DNA-profiel opstellen. Met behulp van deze database zal het in de toekomst gemakkelijker worden om bomen te determineren. Verder kunnen eventuele duplicaten uit de verzameling worden verwijderd.

EMR is inmiddels een heel eind onderweg met het vastleggen van de peren- en kersenrassen. Er is al gebleken dat een aantal variëteiten genetisch overeenkomt met andere variëteiten. Ook is gebleken dat maar liefst 20% van de perenvariëteiten diploïde is. Dat lijkt op het eerste gezicht onbelangrijk, maar voor veredelaars zijn dergelijke variëteiten maar beperkt bruikbaar. 21-12-2007. <http://fruit.agf.nl/>

Determinatieleerdagen. Weten welke appel of peer je ziet?

“Jij bent toch lid van die appel- en perenclub, dan kun je mij vast wel vertellen wat voor appel er aan mijn boom zit”. Ik ben er van overtuigd dat er onder de leden van onze vereniging velen zijn die een dergelijke vraag krijgen en dan net als ik met de mond vol tanden staan. Ik kom dan vaak niet verder dan: “eheeh...eeh. heel misschien is het wel dit of dat, maar bij ons in de vereniging zijn er wel een paar mannen, die dat wel weten. Geef mij die appel maar mee, als je dan geluk hebt zou het misschien wel eens kunnen dat.....”.

Als u dat ook heeft en dat u daar nu net als ik iets, nee sorry veel aan wilt doen, dan moet u gebruik maken van onze “determinatieleerdagen”. Op de afgelopen ledenvergadering hebben we afgesproken hier iets voor te willen regelen. Dat hebben we als bestuur nu samen met de al hierboven genoemde mannen vorm gegeven.

Het is een programma voor mensen (mannen **en** vrouwen) die serieus geïnteresseerd zijn. Het is een programma voor 10 keer deels op zaterdag en deels op vrijdagavonden. Van u wordt verwacht dat u minimaal de intentie heeft om (bijna) altijd te komen. En al is er geen toets en ook geen diploma verkrijgbaar huiswerk is er wel. Voor een deel van de benodigde literatuur wordt gezorgd.

Als u lid bent zijn er geen kosten aan verbonden. Voor geïnteresseerde niet leden is de prijs 2,50 Euro per avond.

Wat let u om te komen in onderstaande tabel staan tijdstip en plaats genoemd.

We stellen het erg op prijs als u van plan bent mee te doen dat u dat van te voren even doorgeeft al is maar om te weten hoeveel stoelen en bakken koffie er moeten zijn. U kunt dat doen bij mij.

Jan Schreurs (tel.0592-389489 of e-mail: niethierbos6@hotmail.com)

Datum	Thema	Waar	Hoe laat
Vrijdag 1 aug	Zomer appels (en pruimen?)	Fruithof in Frederiksoord *)	19.00 – 21.30 uur
Zaterdag 16 aug	“Officiële” start: determineer werkgroepjes vormen	Landschapsbeheer Drenthe in Anderen**)	10.15 – 14.30 uur
Vrijdag 5 sept	Wat er aan de bomen hangt	Erf Jan Dijk***)	19.00 – 21.30 uur
Vrijdag 19 sept	Fruit van het moment	Landschapsbeheer Drenthe in Anderen	19.00 – 21.30 uur
Vrijdag 3 okt	Fruit van het moment	Landschapsbeheer Drenthe in Anderen	19.00 – 21.30 uur
Vrijdag 17 okt	Fruit van het moment	Wordt nader bepaald	19.00 – 21.30 uur
Vrijdag 31 okt	Fruit van het moment	Wordt nader bepaald	19.00 - 21.30 uur
Zaterdag 15 nov	Fruit van het moment	Wordt nader bepaald	10.15 – 14.30 uur
Zaterdag 29 nov	Fruit van het moment	Wordt nader bepaald	10.15 – 14.30 uur
Vrijdag 12 dec	Mogelijk een gezellige afsluiting met appels & peren en appel & peergerechten, hete bliksem, gestoofde peer, taart en sap????	Wordt nader bepaald	18.00 - ?????uur

*) De Fruithof in Frederiksoord bij de enige rotonde in Frederiksoord naar het Zuiden

***) Landschapsbeheer Drenthe Nijend 18, 9465 TR Anderen. Ongeveer 2 km ten oosten van Rolde. Neem de Gieterstraat vanuit Rolde, deze heet voor de afslag naar Anderen Nijend.

****) Jan Dijk. De boomgaard van Dijkzand ligt aan de Zuiderhoeksweg 14. 9364 TC te Nuis (Gr). Ongeveer 1 km ten Oosten van Marum aan Kruisweg vindt u de wegwijzer met de afslag Jonkersvaart en met het gele bordje Zand en Grind Dijkzand. Daar begint de Zuiderhoeksweg. Na anderhalf kilometer ziet u de boomgaard van Jan Dijk.

Agenda Zomer - Najaar

- 9 augustus **Fruitshow in kwekerij de Luingahof, Borgsingel 9, te Bierum (Gr).** De NPV is aanwezig om meegebracht fruit te determineren. 10.00 – 16.00 uur. Toegang gratis.
- 20 augustus **Grote Nationale Jammarkt** in het centrum van Neede. 11.00 tot 17.00 uur.
- 20 september **NPV Excursie** naar de onze zustervereniging POM Noord-Holland o.a. naar de collectietuin te Middenbeemster (zie aankondiging op blz. 2)
- 20 september **Instructie in het determineren** van diverse fruitsoorten in de boomgaard van de Fruithof te **Frederiksoord**. De cursusbijdrage is €25.-- en is gratis voor NPV-leden. Aanmelding bij Josje Regout: josje@oudefruitrassen.nl. of 0172-571918 10. 30 tot 15.00 uur
- 29 september **Oogstdag Friesland** (in het Fries: Ripping) mede georganiseerd door de NPV bij de Watzemastate. Easterboarn 7. Oldeboorn. Te bereiken door op de A7 tussen Heerenveen en Drachten de afslag Gorredijk/Tijnje te nemen, richting Tijnje te gaan, na 3 km voorbij Tijnje, richting Oldeboorn ziet u rechts de Watzemastate
- 4 oktober **Determinatiedag NPV** in tuincentrum/bezoekerscentrum de Vennehage, Venneweg 8, te **Veelerveen**. 10.00 – 15.00 uur. Ook is er een kleine fruittentoonstelling. Toegang gratis.
- 11 oktober **Oogstdag** in De Kruidhof, Schoolstraat 29b, te **Buitenpost** (nabij het NS-station). 10.00 – 16.00 uur. De NPV is aanwezig om meegebracht fruit te determineren.
- 10.11,12 oktober **Tentoonstelling Souvenirs van eeuwen** te Frederiksoord. Zie ook de oproep op blz. 2 en de informatie op de achterzijde van de omslag van dit blad.
- 17, 18 en 19 okt. **Fruitrassententoonstelling 2008 van POM Noord-Holland**. In tuincentrum Meliora, Hoornseweg 23 Middenmeer (Wieringermeer). Op zaterdag 18 okt. is de NPV aanwezig om fruit te determineren.
- 25 oktober **Fruitdag** in museumboerderij Welgelegen, naast de borg Verhildersum, te **Leens** (Gr.). 10.00 – 16.00 uur. Er is fruit te koop van oude fruitrassen uit de eigen boomgaard. De NPV zal aanwezig zijn om meegebracht fruit te determineren. 10.00 – 16.00 uur.
- 13 oktober. Open dag bij het **Fruiteeltmuseum te Kapelle** (Zeeland). Biezelingseweg 10, 4421 PM, te Kapelle. De NPV helpt met determineren van ingebracht fruit. 13.00 - 17.00 uur.
- 10 november **Determinatiedag NPV** van laat- en bewaarfruit. Er is gelegenheid om zelf te leren determineren. Ook belangstellenden zijn welkom. Plaats: Kroezehof, Wethouder Bergerweg 26 te **Assen**. 13.00 17.00 uur. Toegang gratis.

Agendaberichten voor het volgende nummer vóór 17 augustus mailen aan Dick Smith:
smith-grasdijk@hetnet.nl

NB. Als u meegebracht fruit wil laten determineren, neem dan minstens vijf exemplaren van elk ras. Dit omdat veel rassen nogal variabel van vorm, kleur en grootte kunnen zijn. Bewaar het fruit in de koelkast.

